

ÜLIÕPILASLEHT

E. Ü. S. ÜHENDUSE ERINUMBER.

Sisu: **Johan Jans:** Materjale Eesti üliõpilaste seltsi „Ühenduse“ (1906—1926) ajalooks. / **A. Palvadre:** Mälestusi Eüs. „Ühenduse“ algaastaist. **H. M.:** „Ühenduse“ vahekord „Noor-Eestiga“ / **M. Martna:** Andres Alver ja Richard Aavakivi — kaks Tartu üliõpilast. / **A. V.:** Meie üliõpilaste ülesandest. **Aleksis Krahe:** Mõttekild. radikalismist üliõpilaskonnas / **Johan Jans:** Mõne ilmavaate süsteemi põhijooned 1. Brahmanism. (28. veebr. 1924. a. peetud kõne kokkuvõte). / **Ränksu Jaak:** Juhendua ajaraamatust (följeton). / **Aleksis Krahe:** Vulkaan / **A. K.:** Nekroloogid. / **T.:** Paralleel'd. / **Radikalist:** Läti kaasvõitlejate Tartut külastamise puhul.

№ 11

25. X. 26

Palume järgmised suuremaid trükivead lugemisel ära parandada:

	on :	peab olema :
Esimesel numbril leheküljel :	1905	1906
180	„ Dange	Dauge
202	„ aasialaste hääl	aarialaste hääl
202	„ Rondra	Roudra
202	„ Vischan	Vischnu
203	„ Sava ja Jadschu	Sama ja Jadschu
204	„ Poramatman, } Poram-Atman }	Paramatman
205	„ Marriet Straub	Harriet Straub
205	„ peronifitseeritud	personifitseeritud
206	„ üksi unesid	uusi unesid

ÜLIÕPILASLEHT

EESTI ÜLIÕPILASKONNA H'ÄLEKANDJA

Materjale Eesti üliõpilaste seltsi „Ühenduse“ (1906—1926) ajalooks.

I. Sissejuhatusesks.

Organisatsioonide ajalugu on vastava ühiskonna ajalugu. Rahvas, ehk rahvaosa, kellel puuduvad iseseisvad organisatsioonid, ei ole ajalooline tegur. Nii kadus Eesti rahvas ajaloo näitelavalt tema muistse ühiskondliku korralduse hävinemisega. Tungis jälle iseseisvusele oma uuesti tekkinud ja küllaldaselt arenenud haridusliste, poliitiliste ja majandusliste organisatsioonide kandel. Plebeid muistses Roomas ja proletaarlasid uue aja kapitalistlikes ühiskonnas on võinud riiki loova jõuna tegutseda sel määral, kuivõrd nad endid organiseerida jõudsid.

Kui mingisugune selts kahekümneaastase mineviku pääle tagasi võib vaadata, siis on ilma muude tõendusteta selge, et tema tekkimine ja arenemine ühiskondliselt paratamatu on olnud. On leidunud mingisugune idee, mingisugune ülesanne, mis inimesi organisatsiooni loomisele ja ühisele tegutsemisele ajas, häädel ja kurjadel päevadel, missugused aegade voolus paratamatult vahelduvad. Eesti üliõpilaste selts „Ühendus“, oma kahekümneandaks aastapäevaks seltsi tegevuse ajaloolist ülevaadet avaldades, saab seda asjaolude sunnil teha ainult vähe läbitöötatud ja puudulikkude materjalide näol. „Ühenduse“ ajalugu on osa üldisest Eesti ühiskonna arenemisloost viimase 30. aasta jooksul, mille tõttu tema kirjutamine nõuab pikemat aega ja põhjalikumat ettevalmistust, kui seda eeloleva kirjutuse kokkusaadmisel käepärast oli. Kuid ka antud kujul on tal teatud ajalooline väärtus.

II. Asutamisaasta ja „enneajalooline“-aeg.

Eüs. „Ühenduse“ põhikirja registreerimise palve on ametliku märkuse järele Ülikooli valit-

susele esitatud 21. jaanuaril 1907. a. Esimene katse on tehtud aga juba 1906. a. oktoobri lõpul või novembri algul, kuid selleaegne rektor Passek on palve põhikirja paranduste tegemiseks tagasi andnud. Muu seas on tema nõu pääle vormilistel põhjustel kaks „Ühendust“, ülikooli ja veterinaar-instituudi juures, asutatud, kes ühises korteris faktiliselt ühe seltsina tegutsesid. Ülikooli juures asutatud „Ühenduse“ põhikiri on ülikooli nõukogu poolt kinnitatud 16. veebr. 1907, veterinaar-instituudi üliõpilaste „Ühenduse“ põhikiri 12. apr. 1907. a. Tegelikult on „Ühendus“ olemas olnud juba 1905. aastal. Nimelt näitab allehoidunud kassaraamat, et 1906. a. II semestri eest on liikmemaksu vastu võetud 23 inimese käest. Ka muid summasid on 1906. a. seltsi hääks sisse kasseeritud. Seega on dokumentaalselt kindlaks tehtud, et „Ühendus“ juba 1906. a. teisel semestril organisatsioonina olemas oli. Tekkimise kuupäeva kindlaks määramine on võimatu, muu seas selle tõttu, et seltsi asutamise ja esimese aasta koosolekute protokollid kaduma on läinud. Põhikirja väljatöötamiseks on 10 või enam koosolekuid peetud. Traditsiooniks on saanud „Ühenduse“¹⁾ vilistlaspäeva iga aasta oktoobri lõpul ära pidada, missugused ühised koosolekud on omandanud aastapäeva ilme. Vilistlaskogu avamiskoosolek on aga olnud 21. augustil 1911. a. Vilistlaskogu põhikiri on Liivi kubeneri poolt registreeritud 16. mail 1911. a.

Seega oleksime „enneajaloolise“ ja ajaloolise aja piirid kindlaks määranud.

1) Nimi „Ühendus“ on J. Sapas'e poolt ette pandud ja on pidanud tähendama ühemõtteliste koondist.

Et „Ühenduse“ tekkimisloos, vormiliselt seisukohalt vaadates, „enneajalooline“ aeg olemas on, seda tuleb juba järeldada asjaolust, et kohe esimesel aastal, enne seltsi põhikirja kinnitamist, 23 inimest on leidunud, kes „Ühenduse“ liikmeks astusid. Niisuguse hulga inimeste tuttavaksamine ja uue üliõpilasorganisatsiooni asutamise üle kokkuleppele jõudmine pidi aega ja eeltöid nõudma. Tegeliselt on see koondumisprotsess kestnud rohkem aastakümnet.

Mõnesuguste varemaste aastate Tartu üliõpilaste rühmituste „Ühenduse“ ajalooga sidumine nõuab kindlakstegemist, et nende ja „Ühenduse“ vahel ideelise ja ka isiklise koosseisu poolest side on olnud, ja seda niisugusel määral, et „Ühenduse“ tekkimine ülearuseks oleks saanud, kui mõni sarnane rühmitus üliõpilasorganisatsiooniks välja oleks kujunenud. Materjalide põhjal, mis koguda võimalik on olnud, võib järgmist kindlaks teha.

„Eesti Üliõpilaste Seltsi“ ajaloost leiame muu seas järgmise märkuse (J. Köpp, EÜS. ajalugu, Tartu 1925 lhk. 202):

„Aastate jooksul on Tartu koondunud ringkond eesti üliõpilasi, kes rahvusliku mõtteviisi tunnustavad täiesti omaks, kuid ometi ei saa ühineda EÜS-iga säälvaitsevate kommete, isegi vaimu pärast. Juba 1894. a. sügisel kõneldakse Seltsi koosolekul uuest tekkivast eesti üliõpilaste rühmast Tartus ja selle ühinemise võimalusest EÜS-iga, ei leita aga otsekohest teed lignemise kergendamiseks. See väljaspool seltsi asuv rühm, kuhu kuuluvad J. Jaakson, A. Alver, Rich. Aavakivi (end. EÜS-i noorliige), M. Haavik, K. Päts ja t., saab iga aastaga lisa noortest üliõpilastest ning kujuneb aegamööda tähelepandavaks nähtuseks eesti üliõpilaskonnas ja Tartu eesti elus.“

J. Jaakson on „Ühenduse“ vilistlaskogu (senise ametlise nimega: Endiste Eesti Üliõpilaste Selts „Ühendus“) asutaja liige ja esimene esimees.

J. Jaaksoni mälestuste järel on EÜS-i ajaloos mainitud grupp 15–20 inimest suur olnud ja nad on 1895. a. sügisel katsenud uut üliõpilaste seltsi EÜS-i kõrval registreerida. Üks põhikirja allkirjutajatest ja Ülikooli valitsusega selle kinnitamise asjus läbirääkijatest on tema olnud. Seltsi nime ei mäleta. Ka ei ole selle registreerimise asja kohta Ülikooli arhiivis enam midagi leida.

Uue üliõp. seltsi asutamise mõte on tärnanud 1895. a. sügisel, päle selle, kui juba varem paari aasta jooksul salaja koos oli käidud. Põhjuseks, miks E. Ü. Seltsist lahku lüüa on tahetud, olla olnud: 1) et EÜS. sel ajal väga korporatsiooni vaimus tegutses ja ka väliselt koduses elus kõigiti korporatsiooni elu järele aimata püüdis (kodus värvimütsi kandmine, joomaõhtud jne.); 2) EÜS-is sel ajal liig kitsas lutheriusu teoloogia vaim on valitsenud, mis teisiti mõtlejate vastu liig suurt sallimatust üles näitas, nii, näit., ei võetud üksikuid Seltsi vastu sellepärast et nad Vene õige-

usulised olid, muu seas K. Päts'i ja vist varem ka Jõgeveri, kes sel ajal Ülikooli juba lõpetanud oli, 3) vastavalt korporatsiooni vaimule ja traditsioonidele püüdis EÜS. sel ajal ennast liiga eraldada lihtrahvast, rahva seltsidest ja rahva kõnekoosolekutest, kuna seltsi asutajate rühm „Karskuse Sõbras“ ja „Vanemuises“ püüdis rohkem rahvaga kokku puutuda ja üksikuid kõnekoosolekuid toime panna; 4) vastavalt korporatsiooni vaimule hoidis EÜS. ennast kõigest pahempoolsest liikumisest kõrvale, kuna uue koondise liikmed huvi tundsid pahempoolsete vaadete vastu: käisid läbi Tartu Vene üliõpilaste seltsiga, kes tegutses Vene Ülikoolide üliõpilaste vaimus, kus sel ajal üliõpilaste rahutused päle algasid, mida Tartus ka Vene üliõpilaste selts õhutada püüdis, käisid läbi ka selleaegsete kõige pahempoolsemate tegelastega, nagu M. Martna, E. Vilde ja mõnede teistega. Kõne all olevasse erirühma on kuulunud kõigepäält mitmed endised H. Treffneri kooli kasvandikud, kes juba keskkoolis vabamas vaimus olid kasvatust saanud; päle Jaaksoni veel: med. A. Alver, pärastine Valga kreisi arst, kes varakult õnnetut surma sai (on olnud üks suurem uue koondise tegelane); med. J. Kelder, praegune Petseri maakonna arst; med. R. Aavakivi, selleaegne energiline pahempoolne tegelane ja kirjanik; on surnud varsti päle Ülikooli lõpetamist; jur. Juhan Leopold Jürgens, praegune Tallinna linnanõunik, kes sel ajal üks kindlam marksist on olnud. Mittetreffneristidest on kuulunud koondise hulka: med. A. Vilken, praegu arstiks Tallinnas, pharm. Stamm-Tamm (siis üks pahempoolsematest kõne all oleva koondise liigetest), K. Päts, jur., keegi chem. Sild (on surnud varakult päle Ülikooli lõpetamist) ja veel mitmed teised.

1895 a. sisseantud põhikiri kinnitust ei leidnud.

Eraviisil on uue seltsi asutajate grupp veel hiljem vahetevahel oma keskel koos käinud. Kuid aegade jooksul lahkusid ülikoolist vanad tegelased ja grupp on laiali läinud.

J. Jaaksoni, M. Martna ja teiste mälestusi aluseks võttes, võib „Ühenduse“ liigete nimekirjade ja protokollide järele järgmisi isiklisi suhteid „jaaksonlaste“ ja „Ühenduse“ vahel kons-tateerida.

1895 a. Tartu pahempoolsete üliõpilase ringkonnast on „Ühenduse“ vilistlaskogu (E. E. Ü. S. Ühendus) asutajatena põhikirjale alla kirjutanud J. Jaakson ja J. L. Jürgens. M. Haavik on asutamiskoosolekul liikmeks astunud. Nähtavasti perekonna vaadete ja traditsioonide tõttu leiame Alveri ja Martna nimed „Ühenduse“ liigete nimekirjades. Samuti on „Karskuse Sõber“ ja Tartu „Vene Üliõpilaste Selts“ „Ühendusega“ kõik aeg vahekorras olnud. Mitmed „Ühenduse“ liikmed olid omal ajal ühtlasi ka „Vene Üliõpilaste Seltsi“, kuhu ainult sotsialiste vastu võeti, liikmed (nii J. Vilms, Samuel Raudsepp, Johan Jans, Jaan Treial, Juhan Sutt). 1917. a. jättis

sellep. Vene üliõpilaste selts oma raamatukogu „Ühenduse“ kätte hoiule.

EÜS. seisis ideloogiliselt Balti saksa mõju all ja katsus igaviisi saksa aadeli korporatsioonidega ühendust pidada. Usutunnistusliselt seisis EÜS. Lutheri konfessiooni alusel. (Tõendusi ülikülluses J. Köpp'i EÜS-i ajaloos. Eriti lhk. 193—194, õnnesoovi tekst Frat. Livoniale. Vastavool, mis „Ühenduse“ asutamisele viis, leiab algusest peale kontakti Vene üliõpilastega, lahkub usutunnistusliselt aluselt ja on sotsialistlike mõtteilma inspireeritud. Kodanlis-aristokraatiline ja demokraatiline vool Eesti haritlaskonnas asusid „jaaksonlaste“ grupi tekkimisega avalikult üksteisega opositsiooni. Kuna Balti Saksa ringkondades mingisugust demokraatia-sõbralist elementi olemas polnud, siis oli paratamatu Eesti üliõpilaskonna demokraatlike osa ühenduse otsimine Vene üliõpilaskonnaga. (Huvitav on, et EÜS'i asutajad samuti venelaste poolt toetust on leidnud. J. Köpp, EÜS'i ajalugu, lhk. 60). Kuid Balti Saksa aristokraatlike ja Vene demokraatlike ringkondade mõju on meie haritlaskonnas tänapäevani selgesti tunda. Selle tõttu ei leia EÜS'i ümber kogunud ringkonnad juba 90-datel aastatel Peterburi ülikoolis õppivate eestlastega ühist keelt. (Op. cit. lhk. 130, päät. „EÜS. ja Peterburi Eesti üliõpilased“).

Esimene avalik kokkupõrge Tartus kahe nimetatud voolu vahel oli 1897 aastal, Fraternitas Livonia 75 aasta juubeli puhul. EÜS. saatis Livoniale saatkonna kaudu, mille juhatajaks oli selleaegne esimees Fr. Akel, praegu „Frat. Estica“ vilistlane, Saksa kunstniku von zur Mühlteni valmistatud aadressi, millel muu seas rahva sümbol, naisterahva kuju, oli pandud Livonia lippu ehtima. Õnnesoovides on delegatsiooni esimees lühikeses kõnes avaldanud (Köpp, EÜS-i ajalugu, lhk. 193—194), et „ühistest püüetest juhitud tunneb EÜS. end ligidal seisvat meie üliõpilaskonna edustajatele, korporatsioonidele, nii et viimaste kosumine on temale armas ja meeldiv“.

Selle päale ilmus „Olevik'us“ Nr. 40 — 1897 a. kiri päälkirja all: „Sakste — Võõrad“, mis kandis allkirja „Mitmete nimel üks Eesti sugust üliõpilane“ ja milles protesti avaldati naisterahva sümbolse kuju tarvitamise vastu aadressil, kuna Eesti rahvas sakstele, kes tema tänu kuidaga ära teeninud pole, õnnesoovimisega nõus ei ole. Päälegi olla EÜS. kutsumata õnne soovima läinud ja eestlastele häbi teinud.

Akel on „Oleviku“ järgmises (41) numbris selle kirja päale äritatud toonil vastanud ja seletanud, et EÜS'ile pidulekutse on saadetud ja et rahva nimel pole üles astutud.

Seda protestis allakriipsutatud asjaolu, et „Livonia“ daamid, kes perekondlike läbikäimise märgiks kõigile õnnesoovijatele Saksa korporatsioonidele vastu-külaskäigu olid teinud, EÜS-ist mööda olid

Jüri Jaakson.
Esimene vilistilaskogu esimees.

läinud, ei lükka Fr. Akel oma vastuses mitte ümber.

„Olevikus“ avaldatud kirja esialgse teksti on kokku seadnud M. Martna, kes Ungeri kaupluses aadressi juhuslikult oli näinud ja selle ära kirja, mis tal praegu veel alles, päevapiltnik Stadeni kui tuttava kaudu sai. Kirja parandanud ja alla kirjutanud ning avaldamiseks andnud on J. L. Jürgens, ühes A. Alveri ja R. Aavakiviga. Kes veel asjast osa võtsid, ei ole nende ridade kirjutajal teada.

Ka Peterburi Eesti üliõpilased on seda aadressivii mist teravalt arvustanud.

Kaks seisukohta avaldusid sellel puhul selgesti. EÜS'i meeste ideaaliks oli ikka veel: saada kui saksad ja nendega sõbralikus vahekorras olla, kuna vastavool sakstest enam üldse midagi teada ei tahtnud, nendega kui rahva vaenlastega kõik sidemed lõpetatuks lugedes.

J. Jaaksoni andmetel oli A. Alver üks agaramatest 1895 a. uue üliõpilaste seltsi asutajate grupi tegelastest. Kollektiiv-toimetusi grupp järele jätnud pole, sellepärast ei ole huvitusega A. Alveri luuletuskogu „Võhumõõgad“ (A. Alveri. Võhumõõgad. Jurjevis, K. Sööti trükk 1898.) põhjal selleaegse Eesti üliõpilaskonna radikaalse osa vaateid ja meeoleolu tähele panna.

Esimesena, tähendab programm-artiklina, on kogusse mahutatud Goethe luuletuse „Prometeose“ tõlge. Ja noorte võitlushüüuna on ka võimatu midagi inimliselt sügavamalt ilmakiirandusest leida. Toome siin järgmised read Alveri tõlkest:

„Kui olin alles laps, ei tundnud veel õiget teed.
Siis üles tõstsin ma oksides silmad,
Kui oleks üleval
Üks kõrv, kes minu kaebtust kuuleks,
Ja süda, nagu mul, kes aitaks jõuetumat.

Kes varjas Titanide toore jõu eest mind?
 Kes päästis surmast mind ja orjaviitsadest?
 Kas, seda, pühalt leekiv süda, ise kõik ei teind?
 Ja petetud noor hing, sa siiski saatsid tänu
 Siit magajale üles.

Mina sind auustan? Mis eest?
 Kas oled vaigistand sa valu koormatul?
 Kas oled kuivatand iial sa pisaraid
 vaevatul?

Arvasid sina, et vihkama saan ma elu,
 Siit põgenema, et mu soovid
 Täide kõik ei läinud?
 Siin ma istun ja loon veel inimest,
 Minu sarnalist sugu,
 Kes kannataks, nutaks,
 Kes elu maitseks ja rõõmustaks
 Ja, nagu mina, sinu ette
 Ei kumardaks“.

M. Martna mälestuse järele on üks EÜS'i asutajatest teoloogidest palju vaeva näinud, et Andres Alverit, sellele kahjutasu pakkudes, sundida „Prometeost“ „Võhumõõkadest“ välja löikama. Kokkuvõttes saame autorist pildi kui Eesti rahvuslase mineviku inspireeritud radikalistist, kes on vastolus valitsevate võimudega, nende hoolimatuse pärast hulkade vastu.

M. Martna mälestuste järele on Alveril Läti sotsialistidega suhteid olnud, nii et nad Läti sotsialistide kaudu üksteisega tuttavaks on saanud. Tutvustajaks on olnud praegune Riia ülikooli pedagoogika professor Dange, paari aasta eest Läti Vabariigi haridusminister, üliõpilasena s-d. Alver oli Valgast pärit ja oskas ka vist Läti keelt, mida nõudis muuseas Valga kreisiarsti amet.

Teise tööna võiksime läinud aastasaja 90 aastate Tartu Eesti üliõpilaskonna radikaalse osa iseloomustamisel arvesse võtta J. L. Jürgens'i ja dr. Rich. Aavakivi väljaantud „Lõbu ja teadus“ nimelist kogutööd. Ilmunud kaks annet. I. Jurjevis — Tartus 1906 a., II. Jurjevis 1899 a. Seega teine anne varem trükitud kui esimene, kui kaanelehe aastaarvused uskuda. Nr. I leiame esimesena E. Vilde uudisjutu „Astla vastu“ ja päate selle ühiskonnateaduse alalt J. L. Jürgens'i ja E. Dolf'i „Kaubavalmistamine ja käsitöö edennemine keskajast meie ajani“, millel sotsialistliku seisukohaga mõndagi ühist. Sisu tingis hilise trükist ilmutumise.

Järgmine katse Tartus radikaalset Eesti üliõpilaste seltsi registreerida on tehtud 1903 aastal¹⁾ ja seekord veterinaar-instituudi üliõpilaste poolt. A. Arras'e mälestuste järele on säälsed radikaalide grupi hulka sel korral kuulunud: Karl Ruga, August Olt, Karl Sibul, Jaan Rabison, Albert Kotkas, Johannes Kool, Märt Liias, Jaan Pepsen ja August Arras. Ülikooli üliõpilastest on nendega läbi käinud Pärk, E. Dolf, Gotlieb Ast. Ülikooli arhiivis olevate andmete järele on palve instituudi direktorile Raupach'ile ära antud 20. sept. 1903 a. Põhikirjale on alla kirjutand: M. Liias, A. Olt, J. Pepsen, K. Ruga, A. Arras, E. Aint,

J. Kotkas, Emil Aboltin, B. Blascheevitsch ja R. Holberg. Seltsi nimeks on olnud „Aquilonia“. Põhikiri kinnitust ei leidnud ja ettevõtte lõppes salajaste kooskäimistega. Seltsi ülesandeks pidi olema ühiskonna teadustega tutvumine ja töötavate kihtide hulgas haridustöö tegemine. Ettevõtte hingeks on olnud Karl Ruga, kes aga juba 1904 a. poliitiliste põhjuste pärast vangimajasse oli sattunud, kus rasketes oludes elades tiisikusse, oli jäänud, nii et 1905 a. lõpul, vist 5. dets. mõnekuulise haiguse järele surnud oli. „Ühenduse“ asutamisest on osa võtnud kõik 1906 a. veel Tartus olevad „Aquilonia“ grupi liikmed.

III. „Ühendus“.

1. Põhikiri ja koosseis.

„Ühenduse“ registreerimiseks esitatud põhikiri oli võetud selleaegsest üliõpilasorganisatsioonide normaal-põhikirjast, milles seltsi ülesannetena olid ette nähtud:

„содействовать развитію здраваго товарищескаго общенія и упроченію дружеских связей между ея членами на началах укрепления в них любви к науке, уваженія к законности, духа порядочности и честнаго образа мысли.“

Registreeriti, nagu tähendatud, paralleelselt kaks „Ühendust“: Ülikooli ja veterinaar-instituudi juures. Ülikooli juures oleva „Ühenduse“ põhikirjale on asutajatena alla kirjutanud: Ferdinand Kull, jur., Hans Soots, jur., Artur Amon, med., Vidrik Kakko, jur., Peeter Naaris, med., Paul Samon, hist., Mait Püümann, med., Anton Palvadre, jur., Jaan Moks, jur., Jüri Bogdanov, jur. Veterinaar-instituudi juures „Ühenduse“ asutajaid ei ole võimalik dokumentaalselt kindlaks teha.

„Ühenduse“ vilistlaskogu, senise nimega „Endiste Eesti Üliõpilaste Selts „Ühendus“ (E. E. Ü. S. Ühendus) ülesandeks oli põhikirja järele:

„оказывать матеріальную и нравственную поддержку для полученія высшаго образованія и для научнаго развитія студентам и окончившим курс высших учебных заведеній эстскаго происхожденія.“

Примечаніе: Пока существует общество эстских студентов „Ühendus“, поддержка будет оказываться преимущественно членам и бывшим членам означеннаго общества.

Поддержка может быть оказываема также обществу эстских студентов „Ühendus“ в целости.“

Asutajatena on põhikirjale alla kirjutanud: G. Linkvist, jur., Johan Jürgens, jur., Aug. Olt,

1) Vaheajal on aga ikka tuli tuha all hõõgunud.

vet., Jaan Sarv, math., Johan Sapas, jur., Rud. Allmann, agr., Karl Edur, vet., Jüri Jaakson, jur.

Eüs. „Ühenduse“ esimeesteks on olnud.

- 1907 August Arras, vet.¹⁾
 1908 Jüri Vilms, jur.
 1909 Johan Sapas, jur.
 1910 Albert Valdes, med.
 1911 Samuel Raudsepp, med.
 1912 Hermann Jaakson, math.
 1913 Villem Jõuram, jur.
 1914 Richard Rägo, jur.
 1915 Karl Toomingas, med.
 1916 { Juhan Vilms, med.
 { August Reeben, rer. nat.
 { Paul Kogermann, chem.²⁾
 1917 { August Vaga, rer. nat.
 { Rudolf Peets, med.
 1918 Villem Luik, med. jur.
 1919 Hans Männik, rer. nat.
 1920 { Hans Männik
 { August Oinas, fil.
 1921 { A. Oinas
 { Jaan Rumma, rer. nat.
 { A. Oinas.²⁾
 1922 Jakob Veide, agr.
 1923 { Hans Viinapuu, med.
 1924 { Hugo Pärtelpoeg, jur.
 { Aleksis Krahe, fil.
 1925 { Aleksis Krahe.
 1926 { Aleksis Krahe.

Vilistlaskogu esimeesteks on olnud:

- 1911—1913 Jüri Jaakson, jur.
 1913 — kuni oma surmani Jüri Vilms, jur.
 1919—1921 Mart Taevere, jur.
 1921—1923 Anton Palvadre, jur.
 1923. a. Rein Koemets, jur.
 1923—1925 Anton Palvadre.
 1925—1926 Johan Jans, jur.

Ei või aga tähendamata jätta, et esimeste vilistlaskogu esimeeste Tartust eemaloleku tõttu abiesimehena Jaan Sarv 1911—1919 aastani seltsile ligidal on seisnud. „Ühenduse“ liigete arv ametlikkude aruannete järele on kuni 1916 aastani püsinud alla 30, kuid protokollide järele on „Ühendusel“ alati liikmeid olnud üle 30. See tähendab, „Ühenduse“ tegevusest on osa võtnud mitteametlikud liikmed (vabakuulajad, mitmesugused kursuslased jne., toetajate liigete nime all). Maksimum on „Ühendusel“ liikmeid olnud 47. 20 aasta jooksul on lühemat või pikemat aega „Ühenduse“ liigeteks olnud üle 200 haritlase. Vilistlaskogu liikmeid on praegu 40.

1) On olnud tegelik ühise „Ühenduse“ esimees, kuna Paul Samon on ametlik ülikooli „Ühenduse“ esimene esimees olnud.

2) 1916 ja 1921 aastad olid seesmise käärimise aastad, mis avaldus ka esimeeste vahetuses.

Keskkoolidest, mis „Ühendusele“ tema esimesel aastakümnel suuremal arvul liikmeid andnud, tuleb nimetada Treffneri eragümnaasiumi, Riia vaimulikku seminari ja Tartu realkooli. Mujaht on üksikud. Eksterne, kes ühegi keskkooliga ühenduses polnud, on mitu.

2. Ideoloogiline ilme.

„Ühenduse“ asutamisaajal on selle üle ägedaid vaielusi peetud, keda liikmeks võtta. Lõpuks on alusele asutud, et vähemalt radikaal-sotsialistline pidanud olema iga „Ühenduse“ liikme ilmavaade. Nagu koosolekute protokollidest näha, on „Ühenduse“ ideoloogilise ilme üle vaidlused seltsi liikmete keskel ikka päevakorral olnud, mis ilma vaateliselt arenemisel olevate noorte inimeste juures loomulik. 1913 a. I semestril seltsis toime pandud ankeedi puhul on 29 seltsi liikme peäle andmed poliitiliste vaadete suhtes kokku võetud 19 liikme kohta. Nendest on olnud 10 sotsialistlike kalduvustega (s-d. 3, radik.-sots. 3, sots.-rev. 1, individ.-sots. 1, väljasp. erak. sots. kald. 1, sotsialismi poolehoidja 1, erapooletuid 5, kadettisid 2, individualiste 1, pahempoolsete vaadete 1.

Ankeedis on märgitud, et 19 seltsimehest olid kinni istunud 4, õppeasutustest välja heidetud 1 ja ilma ligema äratähendamiseta „poliitiliselt kannatanud“ — 7.

Teistest ajajärkudest ei ole üksikasjalisemaid andmeid „Ühenduse“ liigete poliitilise meeluse kohta.

Ilmavaatelisest seisukohast on veel huvitav ära märkida, et 1913 aasta ankeedi järele 21 seltsi liikmest, kes ankeedi peäle vastanud (liikmeid üldse 29), 18 inimest otsekohe jumala isiklist olemist eitavad, kuna kolm seltsimeest veel

Paul Samon.

„Ühenduse“ esimene esimees ja seltsi asutaja liige.

otsusele polnud jõudnud. Kiriku õpetuse mõttes kindlasti usklikku ei olnud vastajate hulgas nii viisi mitte ühtainustki.

Põhjalikumaid läbirääkimisi „Ühenduse“ sihtide kohta on peetud üliõpilaste seltsi ja vilistlaskogu ühisel koosolekul 30 nov. 1919 a., misjuures silmas tuleb pidada, et vilistlaskogu sõjalolude tõttu (paljud olid sõjaväljal, saksa okkupatsioon jne.) üle kolme aasta koosolekuid ei olnud pidanud (viimane koosolek enne seda on olnud 21 okt. 1916 a.) ja selle tõttu vajaline leiti olevat mõtteid vahetada, et seltsi sisemist ühtlust alles hoida. Läbirääkimiste aluseks on olnud A.

Aleksander Arras.

Ühendatud „Ühenduse“ esimene esimees.

Palvadre kõne: „Eüs. „Ühenduse“ minevik“, milles ta kokkuvõttes järgmist ära on tähendanud:

„Ühenduse“ asutajad pidasid oma kohuseks mitte ainult teaduslikku tööd teha, vaid ka ühiskondlisest ja poliitilisest elust osa võtta.

„Ühendusel“ asutamise ajal poliitilist programmi ei olnud. Liikmeks astujatelt nõuti ainult sotsialistlikke kalduvusi.

Pikemate läbirääkimiste järele, millest osa on võtnud, pääle A. Palvadre, seltsi liikmed H. Madisson, H. Martna, V. Luik, J. Sarv, J. Jans, H. Männik, A. Alver, J. Sutt, A. Amon, R. Rägo, Hermann Jaakson, on ära märgitud umbes järgmised põhimõttelised seisukohad:

„Ühendus“ on poliitiliselt pahempoolne organisatsioon ja toetab radikalismi nii poliitika kui teaduse, kunsti ja kirjanduse alal.

„Ühenduse“ liikmed toetavad põhimõtet, et iga inimene oma tööst peab elama (J. Sarve poolt toonitatud).

„Ühendus“ eitab sarnaseid kasvatuslisi võtteid, nagu praktiseeritakse korporatsioonides. Isiku arenemine peab survest vaba olema.

(Vormilisi otsuseid tehtud ei ole).

Eüs. „Ühenduse“ pääkoosolekul 13 nov. 1917 a. on vastu võetud seisukoht, et „Ühendus“ toetab valitsust, mis kõigi sotsialistlike parteide esitajatest koos seisab. See oli revolutsiooni keerus. Kindlasti formuleeritud seisukoht on vastu võetud 16 okt. 1921 a. vilistlaskogu koosolekul, kus lahkuminekuid „Raimla“ grupiga harutati.

Eüs. „Ühenduse“ siht on: „Kasvatada poliitiliselt vabameelseid haritlasi ja õpetlasi, radikaalseid mõtlemises ja demokraatlikke olemises, selleks ühendades mees- ja naisüliõpilasi üheväärtuslikkuse ja vastastikuse lugupidamise alusel.“

See vormel oli vastuseks „Raimla“ grupi poolt avaldatud seisukoha pääle, et „Ühendusi“ kinniseks paremlaste seltsiks muuta. Üliõpilaste seltsi „Ühenduse“ pääkoosolekul 27 okt. 1921 a. on see vormel kõigi häältega ühe erapooletusel aktsepteeritud.

Sellele kõigele tuleb juurde lisada, et „Ühenduses“ algusest pääle alkoholi tarvitamine keelatud oli ja tema väline tegevus tähtsalt osalt karskusseltside kaudu sündis. 10 mail 1911 a. on „Ühendus“ esimehe S. Raudsepa ettepanekul otsustanud Tallinna karskuskongressist ametlikult saadiku kaudu osa võtta ja on pea kõigi koosolijate nõusolekul saadik valitud. 21 nov. samal aastal on otsustatud valida Tartu „Karskuse Sõber“ seltsiks, mille kaudu „Ühendus“ väljaspool tegevust avaldab, ja soovitatakse Seltsi liikmetel selle seltsi liikmeks astuda. Otsus on küll motiveeritud sellega, et „K. Sõbras“ olevat töölist enamuses, „kes meid toetama saavad.“

Alles 1917 a. 12 märtsi koosolekul on karskuse mõttes seltsis põhimõtteline muutus olnud. Protokollist loeme: „Sms Luik'i ettepanekul otsustatakse ühes limonadiga (seltsi puhveti) ka Saku õlut muretseda.“ Seda otsust ei ole enne „Raimla“ grupi lahkumist muudetud. Tegelikult ei ole alkoholarvitamine „Ühenduses“ pinda leidnud (revolutsioon, okkupatsioon), otsus unustati.

Karskusseltsina ei ole „Ühendus“ aga tegutsenud. Temas on isegi topsivendade grupp, „Ordo“ nime all omal ajal tegutsenud (väljaspool seltsi ruume). „Ordo“ surmast on teatatud koosolekul 23. I. 1924 a. Joomakommete seltsi toomise pärast on 1912 a. algul seltsis konflikt olnud ja 4 liiget ajutiselt välja astunud, et üht topsi sõpra lahkuma sundida.

„Ühenduse“ praeguse ilmavaatelse seisukoha suhtes on tähelepanuväärt vilistlaskogu põhikirja § 1 muutus, mis 22 märtsil 1925 a. Tallinnas ärapeetud pääkoosolekul vastu võetud ja 26 mail 1926 a. registreeritud. See käib järgmiselt: „Eüs. „Ühenduse“ vilistlaskogu ülesandeks on koguda oma ümber eesti haritlasi, kes pooldavad demokraatlist ilmavaadet, nendele ülesandeks sea-

des kaasa aidata iseseisva Eesti kindlustamisel vaimliselt ja majandusliselt, samuti ka anda moraalset ja ainelist abi oma liikmetele ja õppivale noorsoole, kes Eüs. „Ühenduse“ vilistlaskoguga vahekorda astunud, tema eesmäärke pooldades.“

See on varemalt 1921 a. vastu võetud poliitilise seisukoha fikseerimine põhikirjas, tähtis vahekorra kindlaksmääramisel üliõpilaste seltsiga.

3. Vahekord teiste üliõpilasorganisatsioonidega.

„Ühenduse“ asutamise ajal oli Tartus ainult üks vanem eesti üliõpilaste organisatsioon: EÜS. Pääkoosolekul 19 sept. 1897 a. on temaga liitumisküsimus kõne all olnud. Otsust ei ole tehtud, nähtavasti on eitavale seisukohale asutud, sest protokollis seisab, et A. Palvadre ühinemise vastu on rääkinud. Kas ka poolt räägitud, ei ole üles tähendatud. Läbirääkimistest on osa võtnud ka pärastine EÜS'i esimees Ed. Juhanson kui „Ühenduse“ liige (oli „Ühendusse“ astunud tingimisega, et võib ka EÜS. liige olla. Lahkus, kui seda ei lubatud).

5 veebr. 1909 a. koosolekul on EÜS'i ettepanek vahekorda astumise asjus kõne all. EÜS'i ettepanekus on kuus punkti, mis üksikasjaliselt läbi harutatud ja igaühe kohta eraldi seisukoht võetud. Üldiselt on vahekorda astumise vastu olnud. Kõige huvitavamad on otsused tervishoiu (kehalise kasvatus) ja ühise aastapidu asjus:

„4) Tervishoid — aega kõikidel kole vähe, enamasti maalt tulnud, täiesti terved mehed, nii et iseäralikku sporti otsima vaevalt keegi hakkab. Kui mõni sooviks seda teha, siis pole seltsil selle vastu midagi. „Ühendus“ aga, kui selts, ei võta seda ettepanekut vastu.“

Aastapidu asjus:

„Ühine aastapidu oleks ehk põhjusemõttelikult soovitatav, et ta aga tegelikult Eesti aristokraatia väljanäituseks muutub, siis ei või temast jutugi olla.“

Otsuseid tegemas on sel koosolekul olnud 22 tegevast ja 1 toetaja liige.

26 apr. 1909 a. ja esimesel sama aasta sügisel koosolekul (kuupäev täendamata) on *Fraternitas Estica*'ga läbikäimisesse astumine kõne all. Mõlemil korral otsustatakse *Fr. Estica*'le vastata, (*Fr. Estica* on kaks kirja saatnud), et „Ühendus“ temaga läbikäimisesse ei astu. Põhjuseid ei ole nimetatud.

1909 a. II semestri IV-mal koosolekul on aga „*Fraternitas Estica*“ „*Sakalaga*“ läbikäimise asjus järgmine otsus tehtud:

„*Sakalasse*“ otsustati saadik saata, kes sääl „Ühenduse“ seisukohta korporatsioonide vastu avaldaks ja ka seda ütleks, et „Ühendus“ „*Sakalaga*“ kui üliõpilaste seltsiga valmis on läbi käima.

Peab tunnistama, et „Ühendusel“ kõigi teiste eesti üliõpilaste seltsidega enam-vähem normaal

Jüri Vilms.
Vilistlaskogu esimees 1913 — surmatunnini.

suhted on olnud, peale „*Frat. Estica*“, keda nähtavasti liigi kadakasaksliseks on peetud.

Päale esimese läbirääkimisest äraütlemise korp. „*Esticale*“ on temaga siiski mingisugune de facto vahekord tekkinud, kuni korp. „*Ugala*“ tekkimislugu jälle asja andis seisukohta võtta. 8. mail 1912 a. on otsustatud „*Frat. Estica*'ga“ läbirääkimised lõpetada, mis juures otsus on motiveeritud sellega, et „*Frat. Estica*“ olla oma vaikimisega väljaheidetud liikmete süüdistused õigeks tunnistanud ja et ta üldse oma sihtidega, taktiga ja liikmete kokkuseadega ü. s. „Ühendusest“ täiesti erineb.¹⁾

Selle juures on otsustatud „*Väljaheidetud*“ liikmete mitte avaldada mingisugust kaastundmust. Läbikäimise lõpetamisest ei anta teistele seltsidele mitte teada.“

Terve seisukoha võtmine on niiviisi olnud mingisugune korporatsiooni vastane tundeavaldus. 28. okt. samal aastal on aga otsustatud korp. „*Ugalaga*“ läbikäimisesse astuda.

4. dets. 1914 a. on pääkoosolekul vahekorra küsimus korporatsioon „*Estica*'ga“ jälle päevakorras olnud. Seltsi liige A. Vaga on ettepaneku teinud: „kõikide korporatsioonidega vahekorda lõpetada.“ Vastu on võetud J. Jans'i vastu ettepanek:

Leides, et vormilise vahekorra puudumine „*Frat. Estica*'ga“ palju asjata tüli teeb üldiste asjade ajamise juures, kuna „Ühenduse“ sihtide kättesaamiseks sellest mingit kasu ei ole, tunnistab koosolek, et vormilise vahekorra jaluleseadmiseks „*Frat. Estica*'ga“ sammusid tuleb astuda.“

¹⁾ Motiivid kirjutanud Herm. Jaakson, V. Jõuram, H. Martna.

Koos on olnud 19 liiget, A. Vaga ettepanek on saanud 3, J. Jans'i oma 11 häält poolt.

Vahekord „Estica'ga“ seati jalule EÜS'i kaasabil 1917 aastaks.¹⁾ Võõrast rahvusest korporatsioonidega ei ole Eüs. „Ühendus“ mingisuguses läbikäimises olnud. Seltsidele on tähtpäevadel tervitusi saadetud.

Tegelikult kõige rohkem kokkupuutumist on „Ühendusel“ olnud EÜS'iga, kelle kaudu pikkade läbirääkimiste järele eesti üliõpilaste seltside liiduni jõuti. Küsimust on seltsis palju kordi harutatud. Üliõpilaste seltside liidu loomise üle on omal ajal „Üliõpilaste Lehes“ (1914—1916) avalikke vaielusi peetud, kus ka „Ühenduse“ ringkondadest sõna võeti. „Ühenduse“ kui seltsi seisukoht on ära tähendatud pääkoosoleku protokollis 30. nov. 1915 a. On otsustatud:

„Vahekorra eelnõu tunnistatakse vastuvõetavaks.“ Kuid sellele on juurde lisatud:

„Avaldatakse soovi, enne kui asemikkude koosolekul midagi ette võtta, katsuda oma ideelite kaasvõitlejatega (MEÜS ja PEÜS) läbi rääkida.“

Nii siis on kardetud oma ideelist iseseisvust kaotada vahekorra astudes.

Moskva ja Petrogradi Eesti Üliõpilaste Seltsidega oli juba teatud liitlaste vahekord olemas. „Üliõpilaste Lehe“ asutamisest saadik 1913/1914 a.²⁾

Selle pääle on juba tähendatud, et mitmed „Ühenduse“ liikmed ühtlasi ka „Vene Üliõpilaste Seltsi“ liikmed on olnud. 13. nov. 1917 a. on „Ühenduse“ pääkoosolekul VÜS-le 36. aastapäeva puhul õnnesoovimise küsimuse juures otsustatud:

„Leitakse, et VÜS-il „Ühendusega“ palju ühiseid jooni on ja otsustatakse sinna esitaja saata, kes Seltsi nimel tervituse ette kannaks.“

„Vene Üliõpilaste Seltsi“ suhtes tuleb silmas pidada, et sääl tihti „muulased“ kokku enamuses on olnud (armeenlased, grusiinlased, poolakad, juudid, lätlased, eestlased jne.). Sotsialismis, mida sääl harrastati, peitus niiviisi osa väikerahvaste opositsiooni.

Nii on „Ühendus“ oma sõprus- ja tutvuskonda üliõpilasorganisatsioonide keskel ideelisel alusel valinud.

4. „Ühenduse“ tegevus.

Protokollide järele „Ühenduse“ tegevust jälgima hakates paistab kohe silma, et Seltsil on kogu aeg majandusliste raskustega tegemist. Pidude toimepanek sissetuleku soetamiseks võtab esimestel aastatel hulga jõudu³⁾ ja ka korteri küsimuse lahendamist võiks teatud tegevusharuks lugeda. Esimene korter on olnud Aleksandri tän. № 19

¹⁾ Üldkoosoleku protokoll 26. I. 1917 a.

²⁾ V. V. Jõurami art. „Üliõpilaste Lehe“ tekkimise üle. Ü. L. № 1 — 1914.

³⁾ Esimesel aastal on sisse tulnud kokku 250 rbl. 86 kop. sellest pidudest 99 rbl. 36 kop., allüürnikkudelt 25 rbl. ja laenatud 15 rbl., liikmemaksust 103 rbl. — mõned vähemad sissetulekud.

ja „Ühendusel“ on olnud kaks allüürnikku. Kehvad korteriolud on nähtavasti ka meeoleu pääle mõju avaldanud ja vististi ka mõne liikme lahkumise põhjuseks olnud. Siiski ei ole vaimline elu soigus olnud.

Esimeste kõnedena seltsis on protokollis 19. sept. 1907 a. ära tähendatud: J. Sarve „Ilmavaatetest“ ja Kooli „Eesti kirjakeelest“. Koosolekul 8. okt. 1907 a. on komisjon valitud, kes „Karskuse Sõbras“ kõnesid pidi korraldama. Raamatukogu olemasolu kohta on juba prot. 24. okt. 1907 a. märkus. „Raamatute hoidja“ on tähendanud, et „raamatuid korralikult tagasi tuuakse.“ Prot. 9. nov. 1907 a. leiame huvitava märkuse selle kohta, missuguseid raamatuid „Ühendus“ oma algupäevadel tähtsaks on arvanud esimeses jones tellida. On otsustatud: „Raamatutest otsekohe tellida: Маркс, Капитал I т., Маслов, Аграрный вопрос I, Давид, Социализм и сельское хозяйство, Тотоміана, Формы рабочего движения, Туган-Барановский, Теоретическія основы марксизма и Очерки из новой исторіи политич. экономіи“ j. t.

9. veebr. 1908. a. on seltsis olnud läbirääkimiste õhtu „Seltsi põhjusmõtete üle“. Jüri Vilms on sissejuhatuseks seletanud, et vaimustus, mis seltsi asutamisel valitses, olevat möödas, ajad olevat koguni teised ja selle tõttu on ka meie Seltsi elu koguni väikeseks jäänud. Ta on pea-aegu kadumas. Paneb ette nendest põhimõtetest, mis asutamisel tundmuse mõjul seltsi tegevuse aluseks pandi, mõistusega kinni hakata ja katsuda neid elusse viia¹⁾. Ühine töötamine aitaks seltsi liikmeid ühendada ja seltsile ühist värvi anda. Läbirääkimiste järele võetakse seltsi tegevuse kohta järgmised otsused vastu: „Selts peab oma tegevust 1) sees- ja 2) väljaspool avaldama.

1. Seespoolne seltsi tegevuse siht olgu: a) liikmetes kindla ilmavaate väljatöötamine, b) nendes kohusetunde äratamine ühiskonna vastu.

2. Väljaspool avaldab ennast selts a) kõnede läbi, mis seltsi liikmed ühes ehk teises kohalises seltsis peavad, b) kirjanduse teel.“

Ka nüüd, aastakümnete järele, paistab see kava lugupidamisvääriline. Ainult raskused, mis eriti esimese punkti teostamisel olemas, on nüüd selgemini silmade ees. Ilmavaade ei ole mitte ainult teoreetilise töö vili — tema kujuneb lõplikult välja igapäevasest elust osa võttes.

Ka „Ühenduse“ ajalugu tõendab seda. Mitte kõnede ja eriliste harutuste abil ei ole seltsi elus üldseisukohad välja töötatud, vaid pääasjalikult igapäevaste seisukohavõtmiste teel kõiksuguste juhtumiste kohta, mis seisukohavõtmise ajal tihti pääle tähtsusetu on paistnud. Kuid ka kõned ja referaadid pakuvad huvitavat materjali selles suhtes, mis seltsi liikmeid on huvitanud.

¹⁾ Peab ära märkima, et J. Vilms alguses puhastverd marxistina üles astus.

Ülestähenduste järele on ühenduslased 1907—1917 aastani (kuni Vene revolutsiooni lahtipuhkemiseni) seltsis ja väljaspool seltsi ümarguselt 150 kõnet pidanud. Tegeliselt on rohkemgi peetud, sest näit. on 1913 a. I sem. kohta märkus kõnederamatus, et andmed puuduvad. Samuti puuduvad täielikud teated esimeste aastate kohta. Käesoleval juhtumisel kõrvale jättes väljaspool seltsi peetud kõned, mis pääleegi enamvähem juhuslist ilmet kannavad, saame kõnede raamatu ja protokollide järele kindlaks teha ainult ained, mille üle refereeritud on, sest protokollarseid ülestähendusi kõnede ja nende kohta peetud läbirääkimiste üle on kahjuks ainult üksikutele juhtumistele olemas, hoolimata sellest, et seltsi revisjonikomisjon juba 4 veebr. 1908 a. on soovitanud „tulevikus täielikumad ja selgemad pilti protokollide näol tulevatele põlvetele paranduseks jätta.“

Ka seltsi kroonika kirjutamisega ei ole kaua hakkama saadud, olgugi et juba 1911 a. sellekohane otsus on tehtud.

Tähendatud 150 kõnest on üle üheksakümne seltsis peetud. Ained on väga mitmekesised, nii et kategoriseerimine raske.

12 korda on 9 seltsimehe poolt kõneaineks olnud „Ühenduse“ kui seltsi olemise mõte (raison d'être). On katsutud kindlaks määrata, mis erilised ülesanded temal haritlaskonnas täita on ja on räägitud seesmisest korraldustööst ning omavahelisest läbikäimisest. Nagu seltsimehed mäletavad, ei ole muid definitsioone anda suudetud, kui need, mis eespool juba toodud. Vastuvaidlemata on aga läbirääkimised seltsi liikmeid üksteisele lähendanud, vastastikust tundmaõppimist edendades.

Kõnede teemide järele võib tähele panna, et seltsi liikmete huvid selle järele muutuvad, mida kaugemale seljataha jäävad 1905 a. sündmused. Kuni 1910 aastani (incl.) puudutavad kõnelejad mitmel puhul sotsialistliku ja üldse revolutsioonilise liikumisega ühenduses olevaid küsimusi. Nii räägib 1908 a. 19 nov. A. Palvadre „Vooludest eesti avalikus arenemises“ ja A. Valdes 29 nov. „Punased aastad ja Eesti algupärane ilukirjandus.“ Samuti räägib A. Valdes 1 sept. 1909 a. teemile „Eesti kultuura ja eesti kodanlased“ ja 22 okt. H. Martna teemile „Haritlased ja sotsialism“. Ja nagu ajajärku lõpetades peab J. Sapas mail 1911 a. referaadi „1905 a. sündmuste analüüs.“ Teatud pettumustunde avalduseks võiks pidada 1909 a. 11 veebr. ettekantud A. Hansen-Tammsaare kõnet „Üliinimesest“ ja sama aasta 9 okt. peetud Jüri Vilmsi kõnet „Inimese üksildus.“ 20 nov. 1915 a. koosolekul konstateerib J. Treial, et 1910 a. ümber üldse Vene üliõpilaskonnameeleolus murrang sündinud, millele alistub ka eesti üliõpilaskond.

Tähelepanuväärt on, et kaks seltsimeest L. Tolstoist ja tema õpetusest on rääkinud: A. Hansen 30. sept. 1908 a. seltsis, kuna Rāgo kõne on 1911 a. väljaspool seltsi peetud, ja et

J. Jans oma saksakeelses artiklis E. Haeckeli mälestusalbumis „Was wir E. Haeckel verdanken“ (Jena 1914, I Band) Tolstoi ideede mõju eesti õppivasse noorsoosse alla kriipsutab. Mõned „Ühenduse“ mehed on omal ajal Tolstoi demonstratsioonidest osavõtu pärast kinni istunud.

Hansen-Tammsaare tööde kohta on „Ühenduses“ kolm kõnet peetud (1908, 1909 ja 1911), Tammsaare ise on kirjandusliste voolude üle kaks kõnet pidanud (1908 ja 1910). Noor-Eesti üle on 1910 kord räägitud ja ka koosolekute protokollidest võib leida (näit. vilistlaskogu protok. 20. okt. 1913 a.) et „Ühendus“ Noor-Eesti liikumist teravalt silmas on pidanud, seda moderni eesti intelligentsia seltskonna tekkimise alguseks lugedes (R. Eliaseri arvamine).

Kuna „Ühendus“ alguses vastolu tõttu kodanlise marurahvuslusega, rahvuslisest liikumisest kõrvale seisis, kergib sellest osavõtmise küsimus ajajooksul päevakorraks. 14. okt. 1911 a. peab R. Rāgo seltsis kõne „Rahvus ja rahvusline aade“ ja 20. okt. 1913 a. seab Jüri Vilms vilistlaspäeval kõnes „Rahvuse küsimuse tegeliku poliitika üle“ teatud teesid üles. „Rahvus on ajaloo produkt“, ütleb ta ja sellepärast ei või ütelda, et rahvas on loodud kodanlaste või väikekodanlaste poolt. „Jga kultuur on rahvusline“ teine küsimus on, kuidas seda rahvusluse poliitikat aetakse. „Rahvusluse kultuuri demokratiseerimine, selle kõigile kättesaadavaks tegemine peab meie ligem ülesanne olema“.

Läbirääkimiste järele on järgmine resolutsioon küsimuse kohta vastu võetud:

„Koosolek tunnistab enese demokraatliku poliitika poolehoidjaks ja soovib oma liikmetele jõudu mööda positiivset ja nationaalset tööd teha, mõistab aga kõik liialdused rahvuslisel alal hukka“.

21. novembril 1915 a. on Jüri Vilms „Ühenduses“ kõne pidanud „Eesti autonoomia“ üle.

20. veebruaril 1916 a. on ta säälsamas rääkinud teemi pääle: „Sotsialism ja rahvas“. Üldse tundub 1916 a. saadik seltsis jälle sotsialistlike mõtte virgutavat mõju. J. Treial peab sel aastal „Ühenduses“ kaks kõnet (5. III ja 21. X): 1) Venemaa poliitilise murrangu ühiskondlik sisu ja tema kandvad jõud“ ja 2) Sotsialismi vaade militarismi peale enne sõda“, ja R. Rāgo räägib käremeelsest üliõpilasest.

Vahepeäl, 1911 a. hakates, on aga „Ühenduses“ peetud kõnede teemid rohkem abstraktsed. 6. ja 7. oktoobril 1911 a. on Voldemar Tomson kõnelenud aine üle: „Modern inimese hingeelust“ ja „Mispärast on modern inimene nii värvita?“ Sellele lisaks on ta 20. okt. 1914 a. pidanud kõne „Gentelman, snob ja dandy“.

J. Jans'i kõnedest oleks nimetada järgmised: 11. okt. 1912 a. peetud „Kunst kui sotsiaalne vajadus“¹⁾ ja 18. okt. 1913 a.: „Inimese vaba-

1) Trükis ilmunud „Edasi“ albumis.

dus ja iluduse probleem¹⁾. Viimastes kõnedes avaldab kõnepidaja ennast deterministina. 12. veebr. 1914 a. on ta rääkinud teadusmehe Ernst Haeckeli eluloost selle 80 a. sünnipäeva mälestamise puhul, missugune kõne on ära trükitud Eüs. „Ühenduse“ toimetusel ilmunud raamatus „Loodus ja inimene“ (Noor-Eesti kirjastus, 1914) sissejuhatusena 8. 1916 a. on ta kõnelenud „Monistlike ilmavaate põhijoontest.“

Nagu juba tähendatud, esimesena ja ilmavaatest on „Ühenduses“ rääkinud I. Sarv. Ta on ka pärast palju kordasid ilmavaadet tingivate küsimuste kohta sõna võtnud. 14. III. 1914 a. on ta rääkinud „Entroopiast.“ Sama aasta 26 sept. „Mõistuse teooriast.“ 1915 a. sügisel: „Kas järgneb praegustest füüsika seadustest maailma ots?“ 17. III. 1916 a.: „Ernst Mach kui füüsikamees.“ Relativiteedi teooria üle on ta kaks kõnet pidanud (4. II. 1920, teine kord aeg märkimata). Sotsialismist ütleb ta aru saanud olevat kui töö religioonist (vilistlaspäev 30. XI. 1919).

12 nov. 1912 a. on Ed. Kubjas (†) kõnelenud aine üle „Surma probleem ja ilmavaade.“

Iseäranis kirju on H. Madissoni kõnede rida. Nende ained on olnud: 27 okt. 1913 a.: „Ontoloogia probleem.“ 1914 a. teisel sem.: „Teadmise teooriast.“ 5. III. 1915 a. (sõja ajal): Kant — igavene rahu ja riigi kord.“ 4. IV. samal aastal: „Indeterminism piiblis.“ 24. X. 1915 a.: „Sõda ja rahulised püüded.“ 15. XI. 1915 a.: „Sisemine ja välimine tunne.“ On veel mitu teist kõnet.

Reeben, ehk küll ise loodusteadlane, on rääkinud Maeterlinck'ist (5. III. 1914) ja „Felix Ormussonist“ (17 sept. 1915.)

Juhan Vilms on 30. X. 1914 ja 6. II. 1915 a. rääkinud inimkonna ja roomlaste väljasuremisest ja 1915 a. II poolaastal „Elu mõttest.“

Paul Kogermann on 27. II. 1915 a. rääkinud „Energeetika printsiipidest.“ 5. XI. samal aastal „Olluse ehitusest“ ja 28. X. 1917 a. „Teaduslisest ilmavaatest.“ Ta on väljaspool seltsi palju populaarteaduslikke kõnesid pidanud.

O. Liik on 1912 a. kõne pidanud „Naisküsimusest“. Väljaspool seltsi on karskuskõnesid peetud.

V. Jõuram on 11 okt. 1911 a. rääkinud „Kirikust“, kõne sisu kohta on järelejäanud kupletisti märks jumala „otstafkusse“ laskmise üle.

1917 a. peale jääb kõnepidamine täiesti soiku kuni 1920 aastani. Nähtavasti on see sõja olude läbi tingitud vaheaeg saatuslik olnud seltsi liigete üksteisele võõraksjäämise mõttes, sest 1921 a. järgnes „Raimla“ grupi lahkumine tekkinud vastolude tagajärjel. Igatahes on, nagu protokollidest näha, kõneõhtuid „Ühenduses“ alati hinnatud kui vastastikuse tuttavakssaamise abinõu ja umbes 100 kõneõhtut 10 aasta jooksul ei ole

mitte vähe. Ülevalpool on ainult iseloomulikumat, ilmavaate kujundamise mõttes, kõned nimetatud.

Seltsi nõnda ütelda argipäevasesest tegevusest võiks mainida järgmist. Pidude toimepanek sisetuleku soetamiseks on kuni vilistlaskogu asutamiseni 1911 a. ka seltsi liikmeid ühendava tegevusena „Ühenduse“ elus osa etendanud Raamatukogu soetamise ja korraldamise peale on algusest saadik suurt rõhku pandud, nii et 1914 a. algul seltsil juba 611 raamatut umbes 1500 rbl. väärtuses oli. Seltsil on alati oma lugemislaud ajalehtedega ja ajakirjadega olnud. Mööbli soetamise küsimus püsib päevakorral kuni vilistlaskogu abiga probleem lahendatakse (prot. 23 jaan. 1914). Enne seda muretsetakse 1909 a. klaver (peanino) E. L. ja H. Ü. laenatud rahaga, mis juures otsuseks tehakse, et „laenu protsendid tasuvad need, kes endid üles on annud klaveri mõtet toetama“ (prot. IV — 1909 a.) Permanent-selt päevakorral püsiv korteri küsimus toob lõpeks majaotsimise küsimuse päevakorrale, kus iseäranis julgustavalt tegutseb vil. J. L. Jürgens. H. Alver vaidleb kõvasti vastu, sest proletariaalisel seltsil ei tohtivat maja olla. Valitakse isegi majaostmise komisjon ja antakse allkirju selleks otstarbeks laenude lubamises, kuid vilistlaskogu koosolekul 20 okt. 1913 a. teatab komisjon, et peale L. Jürgensi teised seltsiliikmed selle mõtte realiseerimiseks väga vähe võimalusi leidnud, mille pärast tegevus selles sihis lõpetatud.“

Samal koosolekul on ka oma häälekandja asutamise küsimuses samasisuline otsus tehtud.

See, mis „Ühendus“ mitmesugustest seltskondlikkudest ettevõtetest osa võttes teinud, ei või siin kohal vaatlusele tulla. Ainult „Üliõpilaste lehe“ asutamise lugu peab ära märkima. Selles suhtes oli jälle põhimõttelise seisukohaga tegemist. 5. mail 1913 a. tehakse pääkoosolekul otsus: „E. ü. häälekandja väljaandmisest lahti ütelda praeguste väliste asjade korralduse juures ühes majanduslike nõrga alusega (Jõurami formel)“. Kuid 15. sept. samal aastal teatab seesama Jõuram, et ta üliõpilaste ühise ajalehe asjus seltsi otsuse vastu oma pead on toimetanud ja paneb ette seisukohta võtta. Tema teguviis kiidetakse heaks. Nagu „Üliõp. Lehe“ Nr. 1 — 1914 a. näha, on V. Jõuram üks tema esimestest toimetajatest olnud pahempoolse üliõpilasseltside rühma (Ühendus, P. E. Ü. S., M. E. Ü. S.) esitajana ja sissejuhatava artikli kirjutanud. Mõttekaaslaste leidmine ongi meelemuutuse tinginud.

Revolutsiooniliste ringkondadega sidet pidades on „Ühendusel“ sandarmivalitsusega tegemist. Eespool nägime 1912 a. ankeedi andmetest, et õige suur protsent selleaegsetest „Ühenduse“ liikmetest poliitilisel alal kannatanud olid. Ka teistel ajajärkudel on sarnaseid kannatajaid „Ühenduses“ olnud. Koosoleku protokollidest 15. sept. 1913 a. loeme „Ühenduse“ kui seltsi võimudega kokkupuutumisest järgmist: „Juhataja teatab, et sandarmivalitsuse poolt teada on antud „Ühen-

1) Ümbertõetatud kujul ilmunud ajakirjas „Vaba Sõna“ Nr. Nr. 6 ja 9/10 — 1914 a. päälkirjade all: „Inimlisest vabadusest“ ja „Vaba kunst ja vabaduseta kunstnikud“.

duselt“ äravõetud raamatud kui seaduse vastased ära on hävitatud, ühes sellega ka raamatute nimekirjad, mille pärast nüüd tarvis on uut nimekirja kokku seada“.

Raamatukogu hoidjal H. Reichenbachil oli hulk tööd uute nimekirjade kokkuseadmiseks, selle juures politsei valve all olles. Millal läbiotsimine ja raamatute äravõtmine sündis, ei ole enam võimalik kindlaks teha. „Ühendust“ poliitilise võitluse keerus seisukohta võtma ja tegutsema sundisid 1917 a. sündmused.

ta mitte käskinud pole lahkuda, vaid lipukandjale Vagale ainult soovi on avaldanud, et „Ühendus“ manifestatsioonist osa ei võtaks, sest „Pidi olema vabaduse püha, kuid sääl puudusid vabaduse kättevoitjad — revolutsionäärid ja töölisid. Tähen-dab, (oli) vabaduse püha ilma rahvata“.

See avaldus on seletatav vastoluga, mis alati on valitsenud EÜS-i ja Ühenduse ringkondade vahel revolutsioonilisest liikumisest osa võtmise suhtes. EÜS'i seisukoht on alati olnud, et eestlased kui väikerahvas ei tohi oma jõudu revo-

Eüs. «Ühendus» 1912.

Pahemalt paremale lugedes: Istuvad: S. Raag, A. Reeben, L. Martna, V. Jõuram, M. Polakse, R. Rägo, A. Bach. Seisavad I rida; H. Jürmann, K. Toomingas, J. Ertel, E. Nipmann, E. Kubjas, J. Kull, Lambert, V. Thomson, S. Raudsepp, A. Amon. Ülemine rida: H. Alver, H. Söber, O. Veeber, K. Koch, H. Jaakson, A. Tikk, M. Püümann, A. Rekk, A. Rängel, O. Liik, H. Martna, H. Reichenbach, J. Jans, H. Madisson.

Nagu igalpool, nii valitses ka „Ühenduses“ revolutsiooni lahtipuhkemisel tung midagi teha, liikumisest osa võtta. Harutati propaganda tegemise ja esinemise vajadust. Kõige tähtsamana osutus küsimus, missuguse vooluga seltskonnas ühes minna. 26. märtsi koosolekul on siis Saarepera ja Jaska ettepanekul otsuseks tehtud, luua niisugune organ, kes astub läbikäimise kõigi pahempoolsete rühmadega, „... et ühiselt välja astuda“. Selle otsuse tagajärjel astus seltsist välja E. Gross.

Toodud otsus pahempoolsete rühmadega kontakti loomise kohta on tehtud läbirääkimiste puhul 26. märtsil rahvusliselt manifestatsioonilt lahkumise üle, mis olla sündinud vilistlase J. Jans'i „käsu“ peale. Küsitakse, kas tal oli õigus seda käskida? Jans ise on koosolekul seletanud, et

lutsiooni tegemise peale kulutada ja ennast poliitiliselt kompromitteerida, vaid peavad ainult nõnda-nimetatud kultuuri tööd tegema, rahvuslist haridusaja edendades jne. Eüs. „Ühenduse“ ümber kogunud ringkonnad on aga alati leidnud, et ilma võitluseta mingisugust vabadust kätte saada võimalik ei ole ja sellepärast eestlased ülevenemaalisest revolutsioonilisest liikumisest osa võtma peavad, kuna nad üksi seistes ka oma rahvuslist iseolemist kaitsta ei saa.

Asjaosaliste isikute teadete järele pidid ühes Gross'iga „Ühendusest“ välja astuma kokku kuus isikut, kes aga siiski paremaid aegu ootama jäid.

Poliitilisest tegevusest „Ühendus“ kui selts 1917 a. eriti osa võtta ei saanud. Liikmete mitmele poole laialimineku tõttu jäi isegi seltsi asja-

ajamine vahel laokile. Tegutsesid avaliku elu alal üksikud liikmed. Kuid üht seisukohavõtmist tuleb siiski veel äramärgida. See on iseseisva Eesti riigi asutamise mõtte omaks võtmine.

1. juulil 1917 a. tegevusesse astunud maakonna omavalitsuste esituskogudest oli Tartu maakonna nõukogul pahempoolne enamus. Selle tõttu said „Ühenduse“ kui radikaalse üliõp. seltsi vilistlased samas maakonnaavalitsuses enamuse. Esimeheks oli J. Jans, abiesimeheks Aleksander Luksepp (Ühenduse algusaastatel üks tema energilisem liige), sekretäriks R. Jaska ja hariduseosakonna juhatajaks A. Bach. Ainult üks Tartu maakonnaavalitsuse selleaegsetest liikmetest — Hans Priimägi — oli teisalt. Sellest tuli ka, et „Ühendus“ segaste aegade ja rahapuuduse tõttu Tartu maakonnaavalitsuse juures olevatesse ruumidesse (Riia tän. Nr. 1) kolis (prot. 30. X. 1917). Selle eest sai maakonnaavalitsus „Ühenduse“ mõõbli oma tarvitada, kuna ta alguses sunnitud oli eralaenudega omale sissetulekuid muretsema ja sellepärast mõõblit osta ei jõudnud. Iseseisva Eesti suhtes seisukohavõtmine tuli siis ka Tartu maakonnaavalitsuse liikmete kinnivõtmise puhul sõjarevolutsioonilise komitee poolt. Terve sellekohase 13. nov. 1917 a. koosoleku protokolliga on ajalooliselt huvitav dokument, sellepärast toome ta siin täielikult.

„1) Seisukoha võtmine Seltsi vilistlase J. Jansi arreteerimise puhul...“

1. Esimese päevakorra punkti kohta annab sm. Luik selgitust. Algavad pikemad läbirääkimised, millest osa võtavad smd. Luik, Veeberg, Peets, Sutt ja teised. Arutakse neid motiive, mille põhjal kinnivõtmine võis sündida. Lõpuks otsustatakse telefoni teel „Täid. Komiteelt“ aru pärida. Vastatakse, et J. Jans kubermangu komissari abina kinni on võetud, sellepärast, et ta ennast vana valitsuse toena üleval on pidanud: 1) ametit R.-Komitee¹⁾ käsu päale mitte edasi annud ja 2) „Postimehes“ kirjelduse avaldanud ja ka valdadele saatnud, et nemad praegusel segasel ajal ainult Maakonnaõukogu häält kuulaksid. Küsimuse päale, millal Jansi vabastatakse, vastati, et toimetakse Rev. tribunaali otsuse järele ja mis see määrab — viiakse karva päält täide. Väga elavates läbirääkimistes avaldatakse mõtteid, et vilistl. Jans õieti on toimetanud, kui ta direktiive Maavalitsuselt oodates mingisuguseid samme ei ole ette võtnud, et juhusliste käskude järele toimetada.

Tunnistatakse tarvilikuks protesteerida niisuguse vägivalga vastu ja pannakse pärast vaheaega protest ette, mis mitmesuguste parandustega järgmiselt kõlab:

Avalik protest. Eüs. „Ühendus“ leiab, et üksiku erakonna hirmuvalitsus Venemaal ei vasta demokraatlikele õiguspõhiste, vaid tunnustab valitsust, mis kõigi sotsialistlike parteide esitajatest

koos seisab; kuni aga niisugust ei ole loodud ja ära pole määratud vahet Venemaal ja Eesti vahel, tunnustab EÜS. „Ühendus“ Eestimaa Ajust Eesti Maapäeva ja Maavalitsust ainukesteks asutusteks, kes on õigustatud võimu oma kätte võtma.

Selle põhjal konstateerib Eüs. „Ühendus“, et ajutine Eesti kubermangu komissari abilise kohuste täitja — Tartu maakonnaavalitsuse esimees Juhan Jans õieti talitanud on, kui ta Maavalitsuselt direktiive oodates komissari ametit Sõja-Revolutsioonilise komitee esitajale edasi ei annud, protesteerib kategooriliselt kujul vägivalga vastu, mis tema kallal tarvitati 13 s. k. p. Maakonnaavalitsuse ruumides ja nõuab otsekohe tema vabastamist.

Samul motiivil tunnustab Eüs. „Ühendus“ lubamatuks demokraatlistel alustel valitud omavalitsuse asutuste tegevusse tungimise, protesteerib Tartu Maakonnaõukogu administratiiv osakonna juhataja H. Priimägi arreteerimise vastu ja nõuab tema otsekohest vabastamist.⁴⁾

Ettepanek võetakse ühel häälel vastu. Protesti otsustakse Sõja-Revolutsioonilise Komitee saata ja kõigis suuremates Eesti lehtedes ära trükkida¹⁾.

Paar päeva hiljem, 15. nov., on jälle seisukorda harutatud. Prot. loeme:

„Koosolek tuli läbirääkimiste järele, millest kõik smd. osa võtsid, otsusele: peab katsuma sõjaväes kihutustööd teha enamlaste hirmuvalitsuse vastu, peab soldatitele selgitama, et nad Eesti Maavalitsuse kui ka kõik omavalitsuse asutused oma kaitse alla võtaks.“

Kihutustöö korraldamiseks on valitud komisjon. 20. nov. on otsustatud järgmisel päeval toimepandavast enamlaste vastasest demonstratsioonist osavõtta, „tema kõrgeid ülesandeid silmaspidades.“

2. dets. on otsustatud „Asutava Kogu Päästmise Liitu“ oma asemik saata.

13. dets. on otsustatud Tartu asutatavat rahvaülikooli mitte ainult vaimpliselt vaid jõudu mõõda ka varaliselt toetada (asutajad olid „Ühenduse“ vil. Jans ja Bach, Tallinna rahvaülikooli asutaja oli samuti „Ühenduse“ vil. R. Rägo). Rahvaülikool pidi muu seas abinõuks olema, mille kaudu laiemate Töörahva kihtidega ühendusse astuda.

Enamlastele järgnesid, nagu teada, varsti sakslased. 18. märtsil 1918 a. harutatakse erakorralisel peakoosolekul prints Leopoldi vastu võtmiseasja. Esitaja teatab, Balti sakslased on seda läbi viia tahtnud, et ülikooli nimel ainult prof. Zoege v. Manteuffel esineks.

„Tõusis kahtlus“, kirjutatakse protokollis, kuidas seletatakse sarnast esinemist kaugemates ringkondades, kas ei loeta seda viimaks truualamliseks tunde avaldamiseks, ja selle põhjal

1) Revolutsioonilise Komitee.

1) Ilmunud Postimehes Nr. 1917.

otsustasid EÜS'i ja „Ühenduse“ esitaja, et peab kindlasti nõudma eesti esitust, vastasel korral aga tervitamisest mitte osa võtta. Lõpuks lubati seda, kuid prints ei tulnud ja asi jäi olematuks.“

Et „Ühenduse“ esitaja ootamata asjaolude tõttu praegu tähendatud juhtumisel ilma juhtnöörideta oli sunnitud olnud toimetama, siis tehakse nüüd tuleviku tarvis järgmised otsused: 1. „Ühendus“ tunnustab, et on tarvis praegusel ajaloolisel silmapilgul eesti üliõpilaste organisatsioonide väljaastumine võitluseks Balti-Saksa ülivõimu vastu.

2. Eüs. „Ühendus“ nõuab, et keegi, peale eestlaste eneste, nende nimel esineda ei tohi.“

Peale selle otsustatakse ülddeklaratsioon kokku seada (nähtavasti eesti üliõpilaskonna nimel saksa võimudele ära andmiseks), milles tingimata peavad olema kolm punkti:

- 1) Enesemääramise õiguse nõudmine,
- 2) Nõue, et demokraatlikud omavalitsuse asutused maksma jääks ja
- 3) Nõue, et neile, kes saksa keelt ei mõista, võimalus antaks õppimist jätkata.

Kui neid nõudmisi ülddeklaratsiooni üles ei võeta, siis pidi „Ühendus“ iseseisvalt esinema.

26. märtsi üldkoosolekul leitakse ülikooli seisukord segane olevat ja ei jõuta seisukohavõtmise asjus mingisugusele otsusele.

26. märtsi pääkoosolek on olnud viimne 1918 aastal. Vähemalt puuduvad teiste koosolekute kohta protokollarsed ülestähendused. Teada on, et „Ühendus“ saksa ülikooli boikotteeris, mis-suguse seisukoha võtmine järgneb 18. märtsi otsustest. Kas ja millal vormiline otsus tehtud, ei ole teada.

Üldse puuduvad „Ühenduse“ tegevuse kohta 26. III. 1918 a. kuni 23. nov. 1919 a. kirjalikud andmed arhiivis. Ka 23. nov. 1919 a. pääkoosolekust on ainult 10 in. osa võtnud ja protokollis on tähendatud, et ta mitte seaduslikult pole kokku kutsutud, mille tõttu ajutine eestseisus valiti: „nagu seda on tehtud mujal organisatsioonides.“ Hilisematest pääkoosoleku protokollidest, näit. 4. XI. 1920 a., on aga näha, et seisukohavõtmisi on olnud. Muu seas on „Ühendus“ kohustanud oma liikmeid eesti vabadussõjast osa võtma.

1919 aastaga lõpeb õieti „Ühenduse“ arenemise esimene periood ja algab uus, tingitud eesti iseseisvusest. Selle uue ajajärgu algus on iseloomustatud sisemise käärimise läbi, mis üliõpilaste seltsi „Raimla“ asutamisele viis. Siin märgime veel ära, et 18. mail 1920 a. „Ühendus“ oma uue eestikeelse põhikirja vastu võttis ja registreerimiseks saatis.

5. Seesmise korra arenemine, voolud seltsis ja „Raimla“ grupi lahkumine.

Kodukorra kohta leiame 1907. a. 8. okt. pääkoosoleku protokollis esimese märkuse: „Ühes sellega otsustati kodukorda välja kirjutada ja seltsi

tuua.“ Kust seda pidi välja kirjutatama ja kas seda tehtud on, selleks puuduvad andmed. 1911. a. II poolaasta esimese koosoleku (datum puudub) protokollis on jälle seltsi tegevuse aruande juures märkus: „Siis on veel uus Seltsi kodukord välja töötatud.“ Ja kupletist laulab sel puhul:

„Meil „eestseisus“ on kole kuri,
Head nalja ta palju ei tee:
Ta riputas „kodukord“ seinale.
Oleks kodusem, kui puuduks see!“

Selle 1911 a. kodukorra esimeseks punktiks on:

„Alkoholi tarvitamine seltsi ruumides on keelatud.“

Ja teiseks:

„Suitsetamine on Seltsi ruumides ainult selleks kättenäidatud toas lubatud.“

Ja kupletist laulab:

„Meil keelatud „mürtsusid“ teha,
Ja „cantust“ sa teha ei saa.
Ja kui ka veel suitsumees oled,
Kapi taga pead istuma sa.“

Kupleedest võib järeldada, et kodukorra väljapanek 1911 a. mingisugune erakorraline sündmus oli. Seltsi arhiivi jäänud esialgsest kavandist on näha, et nimetatud „uus“ kodukord on kokku seatud üksikute pääkoosolekute otsuste põhjal. Nii on ära tähendatud, et I sem. 1907 a. on otsustatud seltsi liikmete vastuvõtmist järgmiselt toimetada. Seltsi liige annab eestseisusele teada, et tema nii ja nüisugust üliõpilast liikmeks soovitab. Eestseisus paneb liikmekandidaadi nime ühes soovitaja nimega seltsi ruumides välja. Ja „kui liikmekandidaadi nimi seltsi ruumides kaks nädalat üleval on olnud, siis loetakse kandidaat liikmeks.“ Hääletamist niiviisi üldse ei olnud. Prot. 10. V. 1911, 27. X. 1911 ja 28. X. 1913 on aga näha, et kandidaati on pidanud hääletusele pandama, kui keegi seltsi liikmetest seda nõudis. Tegelikult pole aga vist kunagi hääletatud, sest seda on loetud suureks umbusalduse avalduseks uuele seltsimehele ja on hääletuse nõudmistele energiliselt vastu vaieldud. Sarnane vastuvõtmise viis on ära muudetud alles 28. jaan. 1915 a. Liikmete väljaheitmist on toimetatud $\frac{2}{3}$ hääleenamusega seltsi sihtide vastase ülespidamise pärast.

„EÜS-i“, „Frat. Estica“, „Frat. Dorpatensis“ ja „Sakala“ liikmeks olla ei olnud „Ühenduse“ liikmetel lubatud. 28. jaan. 1915 a. on sellele nimekirjale veel juurde lisatud „Frat. Ugala“.

Muud määrused puudutavad pääasjalikult lugemislaua ja raamatukogu tarvitamist, ehk täiendavad põhikirja pääkoosoleku kokkukutsumise jne. asjus.

22. veebr. 1910 a. on esimehe A. Valdes'e juhatusel ärapeetud pääkoosolekul vahekohtu asjus järgmine otsus vastu võetud:

„V. Vahekohtu asjus võetakse ainult põhjusmõtteline seisukoht. Vahekohus tunnistatakse tarviliseks kultuuriliseks vahendiks, mis teatavatel kordadel tekkinud mitteloosulikkude vahekorda seltsimeeste vahel kõrvale saata aitab. Vahekohtu vastuvõtmine tunnistatakse seltsimeestele

üleüldiselt sundusliseks. Siiski jäetakse neile õigus vahekohut mitte vastu võtta, kui nad leiavad, et tüliasi iseenesest seda väärt ei ole. Ei taha süüdistaja oma nõudmistest taganeda, võib ta eestseisuse poole pöörata, temale asjaolu ära seletades. Kui eestseisus leiab, et vahekohtu nõudmine põhjendatud on, tehakse selle vastuvõtmine sunduslikuks. Vahekohtunikkudeks omavaheliste asjade õiendamisel peavad „Ühenduse“ liikmed olema. Vahekohtul on sarnasel korral ainult selgitav tähendus. Kui „Ühenduse“ liige ei taha väljaspool seltsi seisva isiku poolt vahekohut vastu võtta, siis peab nõndasama eestseisus ära otsustama, kas temale seda sunduslikuks teha või mitte. Viimasel korral langeb vastutus süüdistatava pealt seltsi peale.“

Matmise korra väljatöötamise asjus on 1912 a. läbirääkimisi peetud, kuid tagajärjeta. Sama aasta 1. nov. on aga vanamehe amet sisse seatud noorte liigete „seltsis valitsevate traditsioonidega“ tutvustamiseks. Esimeseks „vanameheks“ on olnud Richard Rägo.

Mis puutub seltsi faktilisesse korda, siis leidub protokollides tihti peale kaebusi selle kohta, et seltsi elust loiu osa võetakse. Koosolekuid on kvoorumi puudusel pidamata jäänud. Raamatukogu tarvitamises on korratusi. Ainult 23. jaan. 1914 a. pääkoosoleku protokollist leiame aasta aruandes märkuse:

„Läinud aasta on õige töökas olnud, seltsimehed on tublisti tööd teinud ja peale mõne üksiku erandi ülikooli töös tublisti edasi jõudnud. Ka seltsielus on midagi, mis nagu seisma jääb: meil ei ole enam „ordot“ (topsiwendade gruppi), raamatukogu on korras ja seltsis uus mööbel. Üleüldse võib seltsi tegevusega üsna rahul olla.“

„Ühenduse“ liigete nimekirja vaadeldes võib konstateerida, et ülikooli lõpetanute seltsi liigete protsendi üldiselt õige kõrge on. Et 1914 a. algul seltsi aruandes seltsimeeste ülikooli tööd meele tuletatakse, tuleb vist sellest, et niihästi 1912 kui ka 1913 a. seltsi liikmed ülikooli tööde eest esimesi auhindu olid saanud: 1912 a. Hermann Jaakson loodusteaduskonnas ja 1913 a. Johan Jans õigusteaduskonnas (kuldaurahad), ja vist muidu ka seltsis eriline teadusliku töö meeolu valitses.

Kuni 1915 aastani ei ole seltsis sarnaseid kokkupõrkeid olnud, mis seltsi ühtlust oleks ähvardanud. Kuid siis hakkavad pilved silmapiirile koguma.

1916 a. 22. jaan. pääkoosoleku protokollist leiame esimehe aastaaruandes seletuse:

„Sisemine elu ei ole liig soiku jäänud: üleüldiseid koosolekuid on peetud aasta jooksul 7, eestseisuse koosolekuid 22. See suur koosolekute arv näitab, et on olemas mingisugune kärimine. Vaim on jäänud seltsis endiseks, kuid on katsutud ühte kui teist juurde tuua. Kõnesid on tahetud korraldada niisama kui enne. Kodukorra muutmise tarvi-

dus tuli nähtavale 1915 a. algul. Tööle asuti teisel semestril, kuid töö ei ole lõpule jõudnud.“

Seega on ära märgitud uue juurdetoomine ja uue kodukorra väljatöötamine kui paralleelsed nähtused.

25. nov. 1916 a. astub eestseisuse enamus ametist ära „põhimõtteliste lahkuminekute“ pärast seltsi enamusega (üldkoosoleku prot. 25. nov. 1916 a.). Juhatus prot. 22. XI. 1916. a. on aga põhjusena nimetatud asjaolu, et „nende (äraastujate) nõuded seltsi sisemise korra kohta enamuse poolt toetust ei leia.“ Missugusel alusel vastolud tekkinud olid, sellest annavad tunnistust järgmised dokumentaalsed andmed.

Juhatus prot. 23. jaan. 1917 a. on 26. jaan. üldkoosoleku päevakorda jooksvate asjade all võetud „a) seisukoha võtmine J. T. artikli puhul „Vabas Sõnas“ № 6, 1916 a.“ ja sama aasta 27. jaan. on eestseisus otsustanud: „2) Et J. T. artikli asi „Vabas Sõnas“ arvatavasti seltsi kohtus harutusele tuleb ja kuna meil seltsi kohtu asjus ligemad juhtnöörid puuduvad, siis otsustatakse järgmisel peakoosolekul uuest kodukorrast punkt „Seltsi kohus“ läbi harutada ja vastu võtta.“

Seega on kindel, et mainitud „Vaba Sõna“ artikkel „Ühendust“ puudutab ja tema kirjutaja „Ühenduse“ liige on. J. T. artikkel kannab pealkirja „Skandali ja Naeru tähe all“ ja sealt leiame muu seas järgmist:

„Osa eesti radikaalsest intelligentsist on olemise mõttega kimpu sattunud. Mehed leidnud korraga, et nende olemasolu mõte, raison d'être, on jäljeta kadunud. Et kuidagi moodu ilma sarnase mõtteta läbi ei saa, on mehed hakanud „plehku pannud“ raison d'être'it agarasti taga otsima, kuid kõik katsed on tagajärjetuiks jäänud. Siis on mehed kokku tulnud ja hakanud nõu pidama, kust uut elumõtet saada. Pikemate läbirääkimiste ja vaidluste järele on otsustatud, et endine raison d'être nii kui nii on ajavaimust maha jäänud, ja et järelikult tuleb olemismõtet luua ajavaimu „näo järele ja tema sarnaseks.“ Lõpeks on otsusele jõutud, et raison d'être seisab lõbusas ajaviites ja skandaalides. Selle elumõtte täielikule realiseerimisele aitavad kaasa tähtsal mõõdul kohvimajad. Järjelikult on uuest elumõttest arusaamiseks väga tarvilik sääl aega mööda saada. Selle vastu aga tuletati teiselt poolt meele, et mineviku käremeelsusi mitte nii ruttu unustada ei tohiks. Kuid õigusega vastati „skandalistide“ poolt, et mitte nemad ei ole maha jätnud endise elumõtte, vaid ta on ise plehku pannud, „jalga lasknud“, nagu üks skandalist teravmeelselt ütles. Ja, teiseks, on skandalide toimepanekuks väga tõsist aktiivsust ja käremeelsust tarvis. Selle argumendi ees pidid pääletungijad silmad maha lööma, sest nad said aru, et skandalist kindlasli väga käremeelne, päris „tõsi-käremeelne“ peab olema. Teiselt poolt aga juhiti tähelepanekut selle päale, et praegune ajavaim

rahvusluse tähe all esineb, kuna aga skandalistid selle tähelepanemata jätavad. Skandalistid vastust võlgu ei jätnud. Kindla enesetundega vastasid nad, et just „skandalismi“ (oskussõna) võib ja tuleb rahvuslusega ühendada.“

Toodud iroonilisest mõistujutust võib aru saada, et teatud grupp „Ühenduse“ liikmeid 1916 a. selle ideelise aluse, millele „Ühendus“ omal ajal rajatud sai, vananenuks tunnistas ja uut leida katsus, mille tähtsamaks tundemärgiks pidi olema lõbusa ajaviite harrastamine. Ilmaküsimuste kallal juurdlemise asemele pidi astuma elumaitsemise põhimõte.

„Vaba Sõna“ № 6 1916 a., milles kõne all olev kirjutus avaldatud, on sõjatsensori poolt lubatud 19. nov. 1916 a. Seega on täiesti loogiline oletada, et artikli sisu käib selle „Ühenduse“ eestseisuse pihta, kes 25. nov. samal aastal põhi-

mõtteliste lahkuminekute pärast seltsi enamusega ametist lahkus. Ja need äraastujad olid oma enamusel pärastiste „Raimla“ asutajate hulgast.

Plahvatuseni arenesid seltsis olevad vastolud aga alles 1921 aastal, kui olud muutunud olid ja „uundajatele“ uut väge lisaks oli tulnud, kes „Ühenduse“ minevikuga seotud ei olnud. Ka oli sõja ja revolutsiooniga liigete laiali olek „Ühendust“ seesmiselt tublisti nõrgendanud.

1921—1922 aasta sündmuste käsitamiseks puudub veel ajalooline perspektiiv, sellep. peab eelolev kirjutus siin lõppema. Võime ainult ütelda, et Eesti ühiskondliku arenemise murdeajaks on olnud ka „Ühendusele“ murdeajaks. Nagu nägime, ei ole „Ühendus“ siiski oma endiselt ideoloogiliselt aluselt nihkunud. Vanade äraproovitud väärtuste asemele ei ole kerge uusi leida.

Johan Jans.

Mälestusi E. Ü. S. „Ühenduse“ algaastaist.

Nõupidamised E. Ü. S. „Ühenduse“ asutamise üle algasid 1906. a. sügissemestril, mäletavasti oktoobri kuul. Asja algatajaks oli stud. vet. A. Arras. Uue seltsi asutamistarvidust Eesti Üliõpilaste Seltsi kõrval põhjendati peamiselt poliitiliste motiividega. 1905. a. revolutsiooni tõusuaeg oli küll möödunud, selle aktiivsemad ja silmapaistvamad tegelased olid paos või vanglas, kuid hoolimata repressioonidest revolutsiooniline käärimine kestis edasi eriti üliõpilaste keskel. Mitmed üliõpilased olid ühel või teisel viisil 1905. a. sündmustest aktiivselt osa võtnud, olid sellele kaasa tundnud ja ei lugenud algatud liikumist sugugi veel likvideerituks. Kuna aga liikumise juhid olid avalikust tegevusest kõrvaldatud ja kohale jäänud alalhoidlikud tegelased suhtusid eitavalt 1905. a. liikumisse ja selle liikumise tegelasi hakkasid isegi mõnitavalt karigeerima, siis tundus tarvidus keskkoha järele, mille ümber oleks koondunud kõik, kellel tahet võidelda kasvava poliitilise ja ühiskondliku reaktsiooni vastu, revolutsioonilise liikumise ideid edasi kanda ja selle tegelasi toetada ja kaitsta. Eesti Üliõpilaste Seltsi tuli lugeda tema üldise ilme järele alalhoidliku voolu toeks, kust see vool ka edaspidi oma kandvat jõudu võib ammutada, ja sellepärast arvati hädatarvilikuks luua uus eesti üliõpilaste koondis, mis edustaks ja toetaks radikaalsemat voolu, suhtuks sõbralikult 1905. a. liikumisse ja valmistaks avalikke tegelasi radikaalse ilmavaatega. Uue seltsi ümber kavatseti koondada toetajate liikmete kujul kõiki vanemaid radikaalse ilmavaatega tegelasi, hoolimata sellest, kas nad ülikoolis on käinud või mitte. Samuti kavatseti kaasa tõmmata haritud noori,

kes seltsi sihtidele kaasa tunnevad küsimata sellest, kas nad üliõpilased on või ei ja ühendusse astuda keskkooli õpilaste radikaalsete organisatsioonidega, et sealt juuretuli jäid ette valmistada. Suuremaid raskusi sünnitas asutatava seltsi liikmetelt nõutava poliitilise meelsuse äramääramine. Ei tahetud asetada seltsi ühegi poliitilise partei platvormile, kuid ühtlasi kardeti, et ilma igasuguse kitsendusega liikmete poliitilise meelsuse kohta, seltsi koosseis võib kujuneda niisuguseks, mis ei võimalda seatud sihtide saavutamist. Viimaks lepitati kokku, et uue koondise liikmed peavad poliitiliselt seisma pahemal pool eduerakonda (tookord ainuke legaalne poliitiline partei Eestis) ja sõbralikult suhtuma sotsialistliku ilmavaatega. Nõupidamise koosolekuid peeti üksikute asjast osavõtjate üliõpilaste korterites Jaama ja Kivi tänaval. Nõupidamistest võtsid osa Loomaarsti Instituudi ja Ülikooli üliõpilased, viimaste hulgas kolm naisüliõpilast (J. Ertel, L. Ungerson ja Meier). Viimane loobus varsti asjast osa võtmast, kuna kaks esimest „Ühenduse“ liikmeteks jäid.

Ametlikult algas „Ühenduse“ tegevus 1907. a., peale põhikirja kinnitamist. Seltsi seesmise elu korraldamisele pöörati algul vähe tähelepanu. Samuti ei mõeldud seltsi korteri mugavusest. Küll aga asuti ülesseatud sihtide teostamisele. Seltsi juhatus pööras kohe kirjaliku üleskutsega vanemate pahempoolsete tegelaste poole seltsi toetajaiks liikmeiks astuda, seletades seltsi asutamise põhjuseid ja seltsi sihte. Eestkätt saadeti üleskutsed endiste „Jaksoonia“ ja „Aquiloonia“ liigetele. Üleskutsed saadeti ka radikaalsematele Eesti Üliõpilaste Seltsi vilistlastele. Väljaspool akadeemilist peret saadeti üles-

kutsed muuseas M. Martna'le, Ed. Vilde'le, P. Speek'ile, Hans Laipmann'ile ja A. H. Tammsaare'le. Sellel üleskutsel suuremaid tagajärgi ei olnud. Osa seltskonna tegelasi, kelle poole pöörati, oli paos ja ei saanud arvatavasti üleskutset üldse kätte, osa vaatas umbusklikult uue koondise peale, mis noorte üliõpilaste poolt asutatud. Ainult üksikud ja peaaesjalikult need, kes ise üliõpilastena olid katsunud E. Ü. S-i kõrval teist eesti üliõpilaste organisatsiooni luua, astusid kohe ligi, lubades seltsi aineliselt toetada liikmemaksu kujul, nimelt Jüri Jaakson, L. Jürgens, A. Olt, R. Allmann. Väga sõbraliku kirjaga vastas üleskutsule ka Hans Laipmann, kes edaspidi siiski seltsist eemale jäi. A. H. Tammsaare asus järgmisel aastal üliõpilasena Tartu elama ja astus seltsi liikmeks. — Katset „Ühenduse“ asutamiseks luua poliitilist keskk kohta, kust oleks juhitud pahempoolset liikumist, võib lugeda sellepärast algusest peale äpardunuks, vähemalt ei teostunud see sel kujul ja selles ulatuses, nagu oli arvatud. Kuid noori see ei heidutanud. Sobitati läbirääkimine Tartu ametiühisustega ja „Karskuse Sõbraga“, ning kivitöölise ja puutöölise ametiühisuste algatusel hakati korraldama kõneõhtuid „Karskuse Sõbra“ ruumides. Samuti kasutati ära „Ugaunia“ ja vist ka „Taara“ ruumid kõnede korraldamiseks. Korraldatud kõnede teeme oli majanduslisi, ühiskondlisi ja üldhariduslisi (näiteks, „Ühiskonna tekkimine ja arenemine“, „Ühiskond ja isik“, „Rahvamajanduse arenemine“, „Looma ja taimeriikide vahekorra“ . . .). Loodud usaldusvahekorra „Ühenduse“ ja tookordsete tööliiskonna üksikute juhtide vahel annab tunnistust asjaolu, et tekkinud tülide puhul loodud vahekohtutest kutsuti mitmel juhusel tööliste poolt vahekohtunikudeks „Ühen-

duse“ liikmeid. Oli juhus, et ka Pärnu tööliste organisatsioonid palusid saata mõnd „Ühenduse“ liiget kõnelema tööliiskumise üle, missugune soov ka rahuldumist leidis. Samuti pidasid seltsi liikmed oma kohuseks maaseltside elust osa võtta ja neis kõnesid korraldada. Kõneõhtuid korraldati ka teistes linnades, minu teades Valgas, Võrus, Rakveres ja Tallinnas. Kõne ainete valikul oli juhtimõtteks kõnega kaasa aidata mõtte vabastamisele usu köidikutest, kasvata üheõigusluse tunnet ja ergutada kuulajaid organiseerumisele võitluseks oma õiguste eest. Enesestki mõista, politsei võimud katsusid raskendada kõnede korraldamist. Mõnes kohas nõuti venekeelset kõne konspekti, mõnes kohas nõuti isegi kavatsatud kõne täpset venekeelset teksti ja mõnes kohas lõpetati kõne mõne sissejuhatava ilmsüüta lause järele kohe ära. Oli juhus, et Rakvere kreisi ülem, läbi lugenud temale esitatud venekeelse kõne tõlke teemi üle „Rahvamajanduse arenemine“, kus leidis lause, et auru- ja masina üiesleidmine sünnitas revolutsiooni majanduslises elus, kutsus kõneleja oma juure ja hoiatas teda, et kõne ettekandmisel tema üldse ei tohi tarvitada sõna „revolutsioon“.

Side keskkooli õpilaste organisatsioonidega loodi kohe algul. „Ühenduse“ ruumides korraldasid keskkooli õpilased omi kõneõhtuid, seal asus ajutiselt nende raamatukogu ja mõned vanemad õpilased võtsid osa „Ühenduse“ kõneõhtutest. Kuid mingisugust eri kihutustööd „Ühendus“ keskkooli õpilaste keskel ei korraldanud.

Seltsi seesmine elu liikus kõneõhtute ja peakoosolekute roobastes. Mingisugust muud koosviibimise alust seltsi ruumides algul ei tunnustatud. Üliõpilaste seltsina organisatsioonilt revolutsiooniline, koondades ühte seltsi Loomaarsii Instituudi ja Ülikooli mees- ja naisüliõpilased, Rostovtsevi vabaülikooli kuulajaid ja isikuid, kes üheski kõrgemas õppeasutuses üldse ei õpi, „Ühendus“ oli kavatsatud ju rohkem poliitilise klubina, kui koduse üliõpilaste seltsina. Kuid üsna varakult tekkisid katsed muuta „Ühendust“ seesmiselt koduseks üliõpilasseltsiks. Uued juurdetulijad liikmed tõstsid kohe päevakorrale küsimuse jätta kõrvale seltsist kõik, kes ei kuulu üliõpilaste hulka. Kuna sääraseid liikmeid oli ainult üksikuid ja lootust ei olnud kujundada seltsist pahempoolse liikumise juhtivat keskk kohta, siis laheneski küsimus varsti selles mõttes. Samuti tõsteti juba esimestel aastatel üksikute juurdetulijate poolt päevakorrale naisüliõpilaste eemaldamise küsimus. Kuid selles küsimuses on „Ühendus“ püsinud algeisukohal ja on jäänud segaseltsiks. Muusika ja teeõhtud sega eeskavaga leidsid aga üldiseks rahulduseks varsti tee „Ühenduse“ ruumidesse ja seltsi liikmetel oli isegi võimalus kuulata A. H. Tammsaare viiuli soolot.

„Ühenduse“ asutajatest olid ainult üksikud poliitiliselt parteilised, nimelt sotsiaaldemokraa-

Anton Palvadre.

Vilistlaskogu esimees 1921—1923 ja 1923—1925.

Nekroloogid.

Artur Bach

sünd. 30. I 1883. Tartu m., Rannu v. Käis Tartu reaalkoolis 1887—1905. Õppis Riia politehnikumis agronoomiat. Võttis osa 1905. a. sündmustest, mille pärast oli sunnitud politehnikumist lahkuma. Rannu mõisa omaniku v. Bergi näpunäidete järgi karistus-salkade poolt kinnivõetud, istus umbes 3 nädalat Tartu vanglas. 1907. a. alates Tartu ülikooli füüsika-matemaatika teaduskonnas, mille lõpetas 1912. Üliõpilasena oli „Ühenduse“ liige. 1921. a. pereheitmise ja käärimise ajal hoidis Bach radikaalsema voolu poole. Oli Tartu kommertsgümnaasiumi direktor, maakonnaavalitsuse haridusosakonna juhataja ja maakonnaavalitsuse esimees 1919—1921. Suri 24. IV. 1924. pimesoolika operatsiooni tagajärjel.

Nelly Kiho

sünd. 9. IV. 1897. Tartu m., Võnnu kih., Vastse-Kuuste v. Käis Vana-Kuuste ministeeriumi koolis. Tartu Puschkin'i gümnaasiumis, mille lõpetades õppis ühe aasta sama kooli pedagoogika klassis vene keelt ja matemaatikat. 1917. astus Tartu Ülikooli filosoofia teaduskonda, alguses vabakuulajana. Gümnaasiumis olles kuulus enesehariduslik-poliitilisesse noorte rühma „Amicitia'sse“. Võttis osa lihtkaastöölisena E. s.-r. partei esimese ajalehe „Töö Lipu“ väljaandmisest Tartus ja Tallinnas. Uppus Emajõe ülevedaja parvega 1918. Temaga kaotas „Ühendus“ aktiivseid naisi.

Eduard Kubjas

sünd. 6. VIII. 1891. Tartu m., Alatskivil. Käis Helme kihelkonnakoolis, siis Tartu reaalkoolis. 1911. a. astunud Tartu Ülikooli loodusteaduskonda. Surn. 13. IV. 1916. tiisikusse. Oli andekaid, enesesse süveneid inimesi. Ta iseäralikuks omaduseks oli kõigi nähtuste juures kahelda. Talt on hulga käsikirju järele jäänud. Ü. L. 1916. nr. 3/4 kirjutab A. R. (eeben): „Midagi saatuslikku oli selle mehe kogu elus ja surmas. Näib nagu ei oleks ta loodud selle ilma jaoks. Unistaja kesk päikesepaistest ja lillesid, anderikas, uhke, iseteadev, kuid praktilises elus täiesti abitu ja saamatu — nii seisid ta oma elu keerdsõlme ees: „Mis minust saab?“

Gustav Parts

sünd. 29. IX 1894. Tartu m., Arula v. Lõpetades 1917. Treffneri gümnaasiumi, astus Tartu Ülikooli õigusteaduskonda. Vabadussõja algul organiseeris Tartu linnas ja maakonnas kaitseliitu, kuna hiljem oli soomusrongil nr. 1 („kapten Irvell“). Viibides vahepeal mõningaid kuid sõjakoolis, määrati G. P. nooremaks ohvitseriks soomusrongile. Võttis osa kõigist lahinguist kuni 5. XI 1919., mil jäi jäljeta kadunuks. Vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest omandas II liigi 3 järgu vabaduse risti.

Aleksander Podrätšik

sünd. 22. IV. 1888. Tartu m., Kavilda v. Käis Tartu Jüri kiriku algkoolis, Riia vaimulikus seminaris, mille lõpetas 1910. preestri kandidaadi õigustega. 1910. a. alates õppis Varschavi ülikooli ajaloo-filosoofia teaduskonnas Üliõpilasena oli õpetajaks Kergu kirikukoolis ja Mõisaküla eraprogümnaasiumis. 1915. astus Tartu ülikooli ajaloo-filosoofia teaduskonda, mille lõpetas 1918. cand. hist. astmega. Üliõpilasena võttis osa poliitilisest elust. Oli Maapäeva liige ja omavalitsuse asutustes tegev. Oli Asutava kogu, Pärnu linna ja maakonnaavalitsuse liige ja Pärnu ühis-gümnaasiumi õpetaja. Suri 8. II 1921. peapõletikku.

Paul Samon

sünd. Vana-Vändras. Tartu Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas õppinud 1906—1911. Peale ülikooli lõpetamise tegi prof. Jasinski temale ettepaneku ülikooli juurde jääda professuuri vastu ettevalmistama, kuid majanduslistel põhjustel lükkas P. S. selle ettepaneku tagasi ja asus Viljandi naisgümnaasiumi õpetajaks Hiljem oli reaalgümnaasiumi direktor Viljandis. Suri 1921. Oli seltsi asutajaid ja „ühenduse“ ametlikke esimesi esimehi. Okupatsiooni ajal tagandati direktori kohalt, kuid pärast sakslaste lahkumist asus uuesti endisele kohale.

Jaan Treial

sünd. 29. I. 1896. Tartu m. Vara v. Õppinud Tartu Aleksandri gümnaasiumis, mille kursuse lõpetades astus Tartu Ülikooli arstiteaduskonda, kust hiljem üle läks õigusteaduskonda. Kooliõpilasena võttis elavalt osa seltskonnategevusest ja põrandaalusest selleaegsest „Amicitia'st.“ Poliitiliselt kuulus s. s.-r.-ide parteisse. Oli Maanõukogu liige. Surn. 29. XII. 1917. Seltsis asutati hiljem Jaan Treiali nimeline kapital kadunud seltsimehe mälestuseks.

Jüri Vilms

sünd. 1. III. 1889. Viljandi m., Pülistvere kih. Kabala v. Käis Pärnu gümnaasiumis 1899—1907., mille lõpetades astus edasi õppima Tartu Ülikooli õigusteaduskonda. Ülikooli lõpetas 1911. ning tegutses advokaadina Tallinnas. Kui aktiivne jõud, valiti Vilms juba esimese kursuse üliõpilasena „Ühenduse“ esimeheks. Oli vilistlaskogu esimees 1913. a. kuni surmatunnini. Sai surma Eesti riigitegelasena Pääste Komitee liikmena 1918. Soomes.

H. Gabrel.

Eluloolised andmed puuduvad täiesti.

Mart Saarepera.

Eluloolised andmed puuduvad täiesti.

E. Ü. S. „Ühendus“, mälestades oma 20-ndal aastapäeval kadunud seltsimehi, ei unusta nende mõtteid ja teeneid, vaid säeb neid eeskujuks noorematele. Olgu muld Teile kerge!

A. K.

did. (Ferd. Kull, M. Püümann, A. Amon ja prl. J. Ertel ja L. Ungerson). Suur enamus oli poliitiliselt parteitu. Sotsialistliku ilmavaate pooldajaid oli seltsis siiski palju. Algusest peale olid seltsi lugemislauad saadaval „Neue Zeit“ ja „Sozialistische Monatshefte“. Nii kujunes ka „Ühenduse“ liikmete sotsialistlik kasvatus Lääne-Euroopa mõju piirkonnas. Vene üliõpilaste organisatsioonidega ja eriti Leedu üliõpilaste organisatsiooniga oli „Ühenduse“ vahekorralduslik, ning „Ühendus“ võttis harilikult oma esitajate kaudu osa üliõpilaskonna üldeduskonnist, mis moodustati üld-aktsioonide läbiviimiseks (streigid, demonstratsioonid jne.) „Ühendust“ peeti demokraatlikuks seltsiks ja üliõpilaste organisatsioonide esitajad eriti toetasid „Ühenduse“ liikmete ülikooli maksust vabastamist ja neile stipendiumite määramist (neis asjus esitasid üliõpilaste organisatsioonide esitajad ettepanekuid Ülikooli Valitsusele). Samuti oli võrdlemisi hea vahekorraldus „Ühendusel“ Eesti Üliõpilaste Seltsiga ja vastastikku käidi seltsides korraldatavatel kõnekoosolekutel võis näha ja kuulda eriti E. Juhansonit (†), B. Linde't, K. Einbund'i, B. Rahamägi ja J. Adamson'i. Poliitiliste ja ühiskondlike küsimuste kõrval arutati ja arvustati innukalt ka kirjandust, ning esimeste tellitud raamatute hulgas leidis Georg Brandese paksud köited kirjanduse üle. Kirjanduse vastu huvi äratamiseks aitas mõjuvalt kaasa muidugi A. H. Tammsaare

seltsi astumine. Hoolimata poliitilistest huvidest ja tegutsemisest väljaspool seltsi, „Ühenduse“ liikmed ei jätnud hooletusse ka ülikooli stuudiumi. Soov teistele vaimliselt midagi pakuda ja teistega kaasa sammuda, sundis seltsi liikmeid tõsiselt töötama, nii oma erialal kui ka süvendama omi üldteadmisi. Ei ole huvituseta märkida, et terve rida¹⁾ Ülikooli õppejõude on oma üliõpilasaastad „Ühenduses“ mööda saatnud. (A. Valdes, H. Jaakson, P. Kogermann, H. Riikoja, A. Luksepp, J. Sarv). J. Sarv oli „Ühenduse“ asutamise ajal juba ülikooli lõpetamas, oli kuulunud Pariisis kuulsamaid matemaatikuid ja hoogsalt ergutas nooremaid teaduslikule mõtlemisele). Huvide mitmekesisuse ja pinevuse tagajärjel oli seltsi seesmine elu, hoolimata selle korraldamatusest, sisurikas ja huvitav ning seltsi liikmete vahekorralduslikud. Oma vaimu igauguse eelarvamise köidikutest vabastada, teaduslikult teritatud mõistusega ja kogu oma jõuga sotsiaalse õigluse teostamise sihtides rahvateenistuseks valmis olla — oli 20 aasta eest „Ühenduse“ asutajate tegevuse üldiseks lähtekohaks. Jäägu see „Ühendusele“ hüüdsõnaks ka muutunud oludel.

A. Palvadre.

1) Toim. m. Andmete järgi on „Üh.“ vilistlaskond andnud kõige suurema protsendi Ülikooli õppejõude.

«Ühenduse» vahekorraldus «Noor-Eestiga».

„Noor-Eesti“ rühm oli tõusva intelligentsi sünnitus, kelle juures valdavamaks meeoluks oli rahulolematuse vanaga, kes ei leppinud ainult naiivse rahvuslusega, vaid nõudis äratundmisi üldinimlikkude väärtuste hääks. Oldi arvamisel, et rahvuskultuur on saavutatav ainult enam „euraliku kultuuri“ kaudu.

Vastuvaidlemata teeneks „Noor-Eestile“ jääb tema esimene teadlik omapärase kunsti nõudmine Eestis. Ühiskondlik-poliitilised küsimused ei jätnud oma mõju avaldamata „Noor-Eesti“ tegevussuhtidesse sotsialistlik vool. Kodanlusega on seisnud nooreestlased alati opositsioonis. Kuid ka viimaste poolt on nüüd „Noor-Eesti“ teeneid juba ammu avalikult tunnustatud, sest need ei jätnud toomast oma üldkultuurilist mõju.

„Noor-Eesti“ saamislugu, mis ulatub käesoleva sajangu algupäevise ja mille sünni märgitakse aastaga 1905, „Noor-Eesti“, esimese albumi ilmumisega, on võrsunud tolle aja õpilaskonnast. Suurem osa Eesti üliõpilaskonnast oli sel ajal liig orjastatud saksa korporantlikust vaimust ja omis-püüdeis ei juureldud palju tõsisemate ideaalide kallal. Erksam vaim tuli noorte hulgast,

kes oma vaimuudusega koolipingilt jõudsid üliõpilaspõlve ja vabadusvooludest haaratud siin oma tegevusala jatkasid avalikkuse ees.

Esialgseks pääkogumiskohaks keskoolest tulejaile nooreestlasile sai Tartu Ülikool. Raskusi sünnitas siin organiseerimisküsimus. Et vabama ilmavaadete üliõpilasil oma organisatsioon puudus, astuti „Eesti Üliõpilaste Seltsi“ (G. Suits, kes aga varsti säält kõrval jäi), sest ka sinna oli kogunud osa vabameelsemaid intelligentsi edustajaid. Kuid „Eesti Üliõpilaste Seltsis“ pole vabameelsuse vaim endale kunagi leidnud küllalt soodsat pinda, selleks oli ta liig läbi imbutunud kondanlisest vaimust. Kõik „Noor-Eesti“ poolehoidjad on alati seisnud „Eesti Üliõpilaste Seltsis“ opositsiooni väes ja moodustanud „äärmise pahema tiiva“.

Tunti tõsiselt tarvet vabameelsema ilmavaatega üliõpilasteorganisatsiooni järgi, ka juba ammu oli tehtud selleks eeltöid. Kuid alles aastal 1906 sai pandud uuele organisatsioonile kindel alus. See uus üliõpilasteorganisatsioon „Ühendus“ oli omalt ilmavaatelt radikaal-sotsialistlik. Selle uue radikaalse üliõpilasteorganisatsiooni asutami-

A. Hansen-Tammsaare.

sega avanes võimalus ka ühte koondada vabameelselt mõtlejaid ja sotsialistlikkude kalduvustega inimesi.

Juba „Ühenduse“ asutamise päevil sellel on olnud sidemeid „Noor-Eestiga“. „Noor-Eesti“ aktiivsemaid tegelasi on olnud ühtlasi ka „Ühenduse“ asutajaiks ja tema tegevussihtide kujundajaiks. Selle tõenduseks võiks esitada vahest B.

Andres Alver ja Richard Aavakivi — kaks Tartu üliõpilast.

Meie võime inimesi kõige õigemini hinnata, kui me neid selle aja iseäralduste tagapõhja peeglipildis vaatleme, milles nemad oma ideaalidega ja püüdmistega elasid ning tegutsesid. Elupilt niisugusel tagapõhjal näitab meile vaadatatavatest seda, mis inimese elus rohkem on, kui igapäine askeldamine võitluses olemise pärast. On ju seegi küll seotud olemisega ning selle eest võitlemisega. Aga siin näeme seda osa võitlusest olemise pärast, mis mitte võitleja isikuga ei kao, mis mitte eestkätt tema isiku huvidega seotud ei ole. — Tagapõhjana, mille esiselt me teatavat vastupeegeldust leida võime, mõistame seda eriolulist, mis ajale (tagapõhjale) iseloomustavaks on, s. o. seda, millega heidelda tuleb ja millega heideldas tegu väljapaistavaks areneb. — Nõnda tahame Andres Alveri ja Richard Aavakivi elu peale tagasi vaadata, mis — kahjuks liiga kiirelt lõppes.

Linde sõnu: „Hiljemini algasid celtööd Eesti Üliõpilaste“ seltsi „Ühenduse“ asutamiseks, mille hingeks oli nooreestlane ja minu kaastüürnik stud. jur. Ferdinand Kull. Tema kaudu olin kõigist neist töödest informeeritud, kuna keskkooli õpilasena neile kõige soojemalt kaasa tundsin. „Ühendusse“ astusid ka nooreestlased Anton Hansen (A. H. Tammsaare) ja Jüri Vilms“ (Üliõpilaste Leht 1915).

Nooreestlaste keskel on liikunud mõte asutada oma üliõpilasorganisatsioon, kuid mõtet kaaludes leiti see omilt liikmeilt olevat liig piiratud ja arvati paremaks hankida uusi jõude „Noor-Eesti“ juure mõlemaist Tartu Eesti Üliõpilaste seltsist.

„Noor-Eesti“ rühma sünniaastail olid sellel kirjanduslikud huvid ainumääravad, ka paljud mitmesugustel erialadel tegutsevad inimesed on näidanud siis huvi ilukirjanduse vastu. Aegapidi laienesid „Noor-Eesti“ sihtjooned, kalduti enam ka ühiskondlik-poliitilistesse küsimustesse. Eriliseks pöördepunktiks selles asjas oli G. Suitsu kõne aine üle: „Jaan Tõnisson ühiskonna tegelasena“, mis näitas „Noor-Eesti“ seisukohti ühiskondlikkudes küsimustes. Sellega oli ka Eesti laiemale sotsialistlikule intelligentsile selgunud „Noor-Eesti“ kui kirjandusliku rühma ühiskondlikud kalduvused, mis omakord säältpoolt vastastikku lähenemist võimaldasid. Et poliitilis-ühiskondlisi küsimusi lähemalt käsitada, kerkis mõte asutada vastav ajakiri. Ka Tallinnas (1912 a.) oli uue ajakirja mõte kaalumisel, käidi koos nõu pidamas O. Strandmanni korteris, kust võtsid osa „Ühenduse“ vilistlased (Vilms, Palvadre, Pütümann, Eliaser) j. t. Hiljem astuti läbirääkimisse Tartlastega. Tartu radikaalsemate poliitilis-ühis-

Missugune oli selle aja iseloomustav erilisus, mille tagapõhjal me omi kadunud sõpru näeme?

Üheksakümnendate aastate iseloomustav ilmevorm oli: vägevaks paisunud poliitiline ja vaimline surve, inimliku vabaduse vägistamine igal võimalikul viisil. Teatava õigusega võib seda kogu Euroopa kohta ütelda; eriti on meil aga tegemist vene oludega, kuhu ju ka meie maa kuulus.

Inimliku vabaduse ja mõistuse vägistamine oli tsaari väevõimu läbi küüniliselt süstematiseeritud ja mainitud süsteem paistis äravõitmata tugev. Kogu vaimuelu hoiti nagu ahelas, vaimline eluavaldus pidi — sandarmi iseloomu eeskirjade raamis väljendust otsima. Inimene tundis end olevat, kui ta vabalt oma mõistuse ja targalt kaaluva arusaamise järel tegutseda tahtis, nagu pihtide vahel kinni, pressi all.

Selle väevõimu pressi all kannatasid kõik ausameelselt mõtlejad, kes oma mõistust müüa, kes sellega prostitueerida ei tahtnud. — Kanna-

kondlikkude tegelastega ühinesid nooreestlased ja ühisel nõupidamisel 1913 a. otsustati hakata välja andma „Noor-Eesti“ kirjastusel ajakirja nimega „Vaba Sõna“, mis ka ilmus aastal 1914—1916.

Ajakirja „Vaba Sõna“ ilmumisega, kus ühiskondlik-poliitilised küsimused esikohal seisis, avanes võimalus sotsialistlike huvidega isikuil omi kalduvusi ja püüdeid tuua avalikkuse ette. Sellele ajakirjale, kus siis „Noor-Eesti“ poliitilised sihtjooned ja teiste sotsialistlike huvidega tegelaste põhimõtted väljendust otsisid, tegid kaastööd mitmed „Ühenduse“ liikmed (J. Jans, A. Hansen-Tammsaare, R. Eliaser, A. Reeben j. t.). Paremaks tõenduseks „Ühenduse“ osavõtust selle „Noor-Eesti“ väljaantava ajakirja töös oleksid vahest B. Linde sõnad: „... Kui „Noor-Eesti“ ringkond otsustas poliitilist ajakirja „Vaba Sõna“ välja andma hakata, kutsuti juba esimestele nõupidamistele „Ühenduse“ liikmeid ja valiti toimkonda nende asemikuna Joh. Jans. Rõõmustava elavusega võtsid „Ühenduse“ liikmed kaastöölikseks-astumis-kutse vastu. Osavõtmine „Ühenduse“ liigete poolt ajakirjast „Vaba Sõna“ muutus veel elavamaks, kui nimetatud seltsi mitmed vilistlased „Noor-Eesti“ praegu oleva mõlema seltsi (Eesti Kirjanikkude selts „Noor-Eesti“ ja

osaühisus „Noor-Eesti Kirjastus“) liikmeks astusid (Üliõpilaste Leht, 1915).

E. Ü. S. „Ühendus“ on „Noor-Eesti“ liikumisele alati sooja poolehoidu avaldanud ja tema tegevust teravalt silmas pidanud. Seda huvi „Noor-Eesti“ vastu vahest tõendavad ka need mitmed kõned mis on peetud A. H. Tammsaare poolt (a. 1908, 1910) „Noor-Eesti“ ja kirjandus-voolude üle. Ka üksikute noor-eestaste üle on korraldatud üksikasjalisemaid ettekandeid. Samuti on mitmed E. Ü. S. „Ühenduse“ liikmed väljaspool seltsi esinenud avalikkude kõnedega „Noor-Eesti“ üle.

„Noor-Eesti“ rühm ühes poliitilis-ühiskondliku ajakirja „Vaba Sõnaga“ on olnud mitmesuguste ilmavaadete ja inimeste ühendajaks, nii et erinevustele vaatamata töötati käsikäes. Parema tuleviku teenistuses seisjad võitlejad, kes puht-kultuurilisi ülesandeid ei taha unustada, ei saagi end rakendada mingi poliitilise partei kitsa programmi pooldajajaks.

Et „Ühendus“ „Noor-Eesti“ liikumist alati poolehoiduga on silmas pidanud ja ühiste ideaalide saavutamiseks käsikäes töötanud, õigustas vahest kõnelemast „Ühenduse“ vahekorrast „Noor-Eestiga“.

H. M.

Meie üliõpilaste ülesandeist.

Üliõpilaskond demokraatlikus vabariigis, kus puuduvad seisused, vahetegemine ülemate ja alamate vahel, on rahva lahutamata osa. Ka ei kujuta endast põhimõtteliselt mingisugust eriklassi.

Üliõpilaskond on ainult valmiv intelligents. Intelligents on aga väljaspool klasse. Seega pole mõeldav meie demokraatlikul maal üliõpilaskond eriseisusena või klassina. Side rahva ja üliõpi-

tus otsis pääseteed, millest vene revolutsiooniline „mõte“, revolutsiooniline liikumine oma aluse ja jõu sai. — Arusaadavalt voolasid revolutsioonilise liikumise peavoolud ühele poole ning tõmbasid kõik siia kuuluvad jõuga ühes, vaatamata rahvuslikele ja muudele vahedele. Vastastikkude usaldus oli nagu liidu sidemeks ja revolutsioonituluks pühitses kõik ühte...

Eestis võttis tsaari väevõim enesele — peale muu — sihiks: rahva venestamise. Venestajad läksid oma hoolimatuses igast inimsuse piirist julmilt üle, sest neil oli suurriigi väevõim. Rahva laiade hulkade seas oli selle tagajärjeks, et lugupidamine kõige selle vastu, mis „vene“ oli, langes. Sellest sai eesti rahvuslus hoogu ning hakkas „vene“ vastu suurrahvaste maru-rahvusluse iseloomu jooni ilmutama. Arvatavasti ei oleks seda ilma venepoolse halva tõuketa seesuguses ulatuses karta olnud. Nüüd peab aga oletama, et meie rahvuslaste õnnsad suursõnad sellega enamvähem välja kutsuti.

Meie rahvuslased unustasid suuri sõnu tehes rahva väiksuse ära ning olid sellepärast sunni-

tud tuntud hädateooriale asuma, et väikerahvas ühte hoides rahva klassidesse jagunemist salates murdumata jõu moodustab, mis kedagi karta ei tarvitse... Ainult „rahvuslikult“ ühte hoida, ennast „mitte kallistada“, siis pole väikerahval midagi karta...

Ilmavaate ning poliitiliste sihtjoonte suunas olid rahvuslased juba tolal ajal alalhoidliku vanameelsuse sihtide poolehoidjad. Nende „edumeel“ sai avalikuks ainult eesti rahvuslikkuse rõhutamine, s. o. nemad leppisid, kui see teiste läbi teoks oli saanud, isegi sellega, et vene väevõim revolutsiooni läbi kukutati, millega nemadki käed vabaks said. Aga oma vanameelsest ilmavaatest ei lahkunud nemad mitte... mida ju ka keegi ei oodanud. On mõnesuguseid tõendusolemas, mis tolaegist seisukohta tõestavad: kui tsaari väevõim eesti rahvuslike püüdeid ei oleks riivanud, ei oleks meie rahvuslastel muu vene taguruse vastu suurt ütelda olnud.

Need asjaolud ei võinud Eestis ilma vastukõlata jääda. Vene ja maailma sündmused ei olnud meist enam nõnda kaugel kui paar elupõlve

laskonna vahel peab olema kõige lähedasem ja pidevam. Ei ole õigustatud selletõttu mingisugused kunstlikud rahvast eraldumiskatsed, mis oleks ebademokraatlikud, lubamata. Võttes üliõpilasi valmiva intelligentsina, osana rahvast, siis millised on need ülesanded, mida teostama üliõpilased on kohustatud? Piirduvad need ülesanded ainult otsekohese õppetööga, või on peale selle üliõpilastel veel teisi kohustusi, eriti meil, noorel demokraatlikul maal. Need on küsimused, millistele on püütud ammugi juba leida vastuseid.

Mis on siis üliõpilase ülesanne demokraatlikus vabariigis? Muidugi kõigepealt õppida omal erialal. See on juba iseenesest mõistetav ja ei ei vaja mingisugust erilist põhjendust. Üliõpilane, kes akadeemilisest tööst osa ei võta või kellel see on kõrvaltegevuseks, on üliõpilane ainult nimepidi, mitte tegelikult. Sellepärast olgu iga akadeemilise kodaniku esimene mure edeneda õpinguis. Kuid kas üliõpilastel kui rahva tulevikulootusel ja valmival intelligentsil ei ole otsekohese õppetegevuse kõrval veel teisigi ülesandeid ja kohustusi? Muidugi on. Selles ei saa kahelda. Olgugi need teised ülesanded vast rohkem kõrvalise iseloomuga; kuid siiski on nad tähtsad küllalt. Neid kõrvalkohustusi tuleb täita loomulikult teises järjekorras, otsekohese õppetegevuse juures, aega ja võimalusi selleks jätkudes. Ja normaalse töötamisviisi juures neid muidugi on. Vaevalt keegi on seotud alati õppimisega, igal üliõpilasel, teaduskonna peale vaatamata, jääb üle teatud määral vaba aega, mida ta oma äranägemise järele võib kasutada. Küsimus seisabki õieti selle vaba aja võimalikult otstarbekohases kasutamises. Milles peitub siis see vaba aja otstarbekohane kasutamine ehk teiste sõnadega, mida on kohustatud

üliõpilane ära tegema oma õppetegevuse kõrval? Arvestades üliõpilaspõlve aastaid noorele üliõpilasele kõigekülgse arengu ettevalmistusajana tulevaseks tegevuseks ja eluks, siis oleks loomulik, et eestkätt pöördaks tähelepanu sesse suuna, kuhu ei sihi ülikooli töö, kuid missugune on küllalt tähtis tegeliku elu seisukohalt. Siia kuuluks kõigepealt enese isiku igakülgne arendamine nii seesmiselt kui väliselt. Mõtlen sellega ilmavaate kujundamist ja seltskondlist kasvatust. See on hädatarvilik. Kui seda ei tehta üliõpilaspõlves, siis pärast see on vaevalt korvatav. Lõpetades ülikooli, peab noor haritlane ka tõesti haritlane olema. Ei saa haritlaseks pidada seda, kes on küll lõpetanud kõrgema õppeasutuse, kuid ilmavaatelt veel valmimata. Tõsine haritlane omab peale diplomimidagi muudki, tal ei puudu arusaamine tegutsemises ja elus orienteerumisvõime. Sellevastu on teised, kellel need omadused puuduvad, kelle mõistusline areng alles välja kujunemata, elus sagedasti abitud ja jõuetud. Tihti on nad isegi koormaks ühiskonnale. Mitte vähem tarvilik on seltskondline areng, oskus olla ja liikuda haritud ühiskonnas. Kuid selles ei tule minna mitte äärmuseni, nagu see mõnikord juhtub, takistades või tehes isegi sootu võimatuks üldilmavaatelse arengu, mis kahtlemata väärtuslikum välisest kasvatusest. Samuti soovimata on ka teine äärmus, mis eitab igasugust seltskondlist kasvatust ja sellega barbariseerivalt mõjub haritud ühiskonda. Midagi selle taolist võis märgata ennesõjaaegses vene üliõpilaskonnas. Mõlemad suunad isiku arenemises, ilma vaatelise ja seltskondlik, ei tohi mõjuda üksteisesse takistavalt, vaid peavad teineteist vastastikkult täiendama. Valmiv haritlane peaks arenema harmooniliselt.

varemalt. Rahva osavõtt avalikust elust sai ilmsiks nooruse kaudu. Ja kahest niisugusest noorest on jutt.

Alver ja Aavakivi ei astunud pealegi mitte ilma „vahemeesteta“ välja. Mõlemi isad olid C. R. Jakobsoni aegsed n. n. „rahvamehed.“ Nende ridade kirjutaja mäletab, et Richard Aavakivi isa ka oma vanul päivil, kui tema näit. talvel Peipsi tagant Tartu oma poegi vaatama tuli, suure huviga avalikkudest asjadest ning endistest aegadest kõneles. Ja Richardil oli isaga jutujamine igakord äratuseks ning tõukeks, nagu ta ise heameelega tunnistas. Seda sama kõneles ka Alver omast isast.

Nagu hõlpsasti arusaadav, põles nende rind vabaduse tules. Paelustamata vaba mõte ja mõistusest juhitud tegu oli nende ideaal. Ja sellepärast olid nad ka vastuvõtlikud Venemaal puhkemasolevale revolutsioonilisele vaimule ning selle kandjatele. Mitte sellepärast, et see Venemaalt pärit oli, vaid et see revolutsiooniline, s. o. selle vastu oli, mis kaduma pidi. — Tuleb

meelespidada, et toleaeagne Tartu ülikooli ringkondades levinev revolutsiooniline sotsiaaldemokraatlik laadi, seega palju enam rahvusvaheline kui nende oma oli!

Teadupärast kiusati vene ülikoolides kõiki taga, kes kuidagi revolutsioonilisi kalduvusi avaldas. Ja kõiki peeti kardetavateks revolutsioonärideks, kes ilmavaatelt sotsiaaldemokraatia poole kaldusid. Saksamaa tööliikumise juhid ja sotsiaaldemokraatia põhjanejad teadusemehed, nagu Marx, Engels, Lassalle ja poliitikategelased Bebel, Liebknecht jne. äratasid terves ilmas tähelepanu, eriti oli nende mõju aga suur vene ülikooli noorsoo ridades. Vene ülikooli niisugusest „kardetavast elemendist“ puhas hoida tahes saadeti „revolutsionärid“ Tartu. Neid kogus igast Venemaa kaarest siia, kus nad — loomulikult — oma „koguduse“ sünnitasid, ja peaauglikult Venemaa uuendamises mõtisklesid. See uus ja omapärane, teoorialt sotsialistlik mõtteilm sirutas oma käe võitluseks vana, äraiganu vastu. Tsaari võimu kukutamine, demokraatia võidule aitamine oli kaugem ja raskem siht.

Isiku sisemist ja välist kasvatust aitavad teostada üliõpilasorganisatsioonid. Üliõpilasorganisatsioonide lähem ja päämism ülesanne seisabki isiku nende külgede arendamises, mida ülikool ei võimalda. Kuivõrd nad nimetatud sihte teostada suudavad, oleneb suurel määral organisatsioonide tüübist. Ühed neist rõhutavad rohkem välist kasvatust, teised — isiku sisemise arendamise tarvidust.

Kuid kas on üliõpilasel peale ülevalmargitute veel mingisuguseid teisi ülesandeid? Kas piirdub mainituga kogu ettevalmistus eelseisvale elutegevusele? Arvan, siiski mitte. Üliõpilase tegevus peaks ulatuma veel väljaspoole ülikooli ja üliõpilasorganisatsiooni. Lähtudes demokraatia põhimõttest on vajaline üliõpilase eraldamatus rahva laiemastki hulkadest. Seda rahva ja üliõpilaste vahelise ühenduse tarvidust on viimasel ajal eriti silmaspeetud, mis ongi õige. Kuid missugusel viisil peaks avalduma see kontakt üliõpilastel rahvaga? Missugused ülesanded ja kohustused on üliõpilasel oma rahva suhtes? Et neid üldse olemas on, ei tarvitse vast tõestamist. Vajalised ühtlasi raskem on näidata ära nende teostamisvormi. Aga lähitudes seisukohalt: üliõpilaskond on valmiv intelligent, rahva haritum osa, — peab arvama üliõpilase lähema ülesande rahva laiemate hulkade suhtes seisvat rahvaharidustöös. Üliõpilane, olles kõrgemat haridust omandades nagu mingisuguses eesõigustatud seisukorras, ei tohi unustada oma kaaskodanikke, kellel pole olnud võimalust saada kesk või kõrgemat haridust. Rahvaharidustöö alal on meil tänapäev teha veel võrdlemisi rohkesti. Rahva laiade hulkade haridusline tasapind jätab soovida paljugi. Tarvitseb ainult pisut süvenenemalt mõelda rahvahuvidest ja liikuda rahva keskel,

Ühtlasi tuli aga ka rahvusliku maruisamaalikkuse vastu võidelda.

Selle kava võtsid ka Alver ja Aavakivi oma sõpruskonnaga omaks, ning püüdsid seda teoks tehak — „rahva silmi selgitades“ elava kõne ning kirjasõna abil. Tolajal peeti Tartus „Vanemuises“ ja hiljemini „Taara“ seltsis mitmesuguste küsimuste valgustamiseks avalikke kõnesid. Õnnelikult kombel oli see juba sedavõrd sisse juurdunud, et politsei seda „sallis.“ Andres Alver ja Richard Aavakivi olid üliõpilased olles ja ka noorte arstidena siin õieti kõnelejate keskkohaks, täieliku huviga asja juures olles. Nad olid alati valmis ise kõnelema ja ka omi sõpru kaasa tõmbama. — Kõne ainet väljendati alati niisugusest vaatekohast, et kuulajaid vabaduse mõttele võita, et iganenule, mis aja vaimuga kooskõlas polnud, vastu astuda. Ja see sündis nõnda väljapaistvalt, et „Postimees“ sellepärast kord avalikult hädakisa tõstis, mis seda iseloomu oli, nagu oleks seal politsei vahelesegamist häämeelega nähtud.

et jõuda veendumusele intensiivsema rahvaharidustöö tarviduses. Ei oleks üleaarne ega võimatu, kui üliõpilased püüaksid oma alaõpingute kõrval võimalust mõõda võtta osa ka rahva laiemate hulkade kultuurilise nivoo tõstmisest. Seda põhjustab tegema mitte ainult kohustus rahva vastu, vaid see on soovitatav, teatud määral tarvilikki isiku enesearengu seisukohalt. Noor haritlane juba varakult tutvuneb rahva tarvidustega, õpib vääri- liselt esinema, laiendab oma teadmiste hulka jne. Lühidalt, harjutakse aegsasti seltskonnategevusega. Pealegi on ju teada, et kaugelt suurem, õieti valdav osa meie üliõpilastest saavad töötama tulevikus aladel, kus tuleb rahvaga enamal või vähemal määral kokkupuutumist. Rahvaharidustööst osavõtmine on nagu mingisuguseks eelkooliks, ettevalmistuseks edaspidisele elutegevusele. „Ülikool ei ole ju mitte üks ettevalmistuse ajaks eksamite vastu, vaid just elu vastu. Non scholae, sed vitae discimus. Kuidas aga valmimine elule, kui meie seks kätt ega jalga, suud ega sulge ei liiguta, ei harjuta, tööle ei pane?“ kirjutab V. Reiman („Üliõpilaste Leht“ nr. 7, 1915. a. lk 172). Siinjuures ei saa niimetamata jätta ka seda ühtlastavat, demokratiseerivat mõju, mida toodab seesugune rahva heaks ja keskel töötamine ning liikumine. Nimelt üliõpilane ei võõrdu rahvast, jäädes ühendusse viimase laiemate hulkadega, milletõttu ta hakab end tundma rahva vajalisena liikmena. Niisugune rahvameelne üliõpilane saab olla tõeliseks „maa soolaks,“ vastandina härras-üliõpilasele. Kuid mitte ainult üliõpilaspõlves, vaid hiljemgi, ülikooli lõpetanud, jääb säärane haritlane edasi demokraatliku vaimu kandjaks. Sellevastu harilikult need, kes üliõpilasaastais pole olnud rahvaga pidevas kokkupuutes, osutuvad sel-

Aavakivi oli loomult loodusteadlase verd, nii et ta huviga loodusteadustest kõneles ja kirjutas. On ju loodusteadused eriti soodsad selleks, et inimeste silmi avada, viia neid arusaamisele.

Alver selle vastu oli rohkem luuletajahing, s. o. tema teadusline külg ei tunginud nõnda esile. — Heine vaimuilm oli Alverile eriti omane, nii et ta tõlkis hulga Heine laule. Ta tegi seda sellepärast, et Heine revolutsiooniline tuleleek seesama oli, mis temagi rinnus põles. — „Võh u m ö ö g a d“¹⁾ väljaandes võttis Alver esimeseks Goethe „Prometheusi“ ja oli õnnelik, et tsensor seda ei kustutanud. S. o. Alver laskis siin Goethe „Prometheusi“ seda ütelda, mis temal enesel jumalate vastu trotslikku südamele pakitses: vaata, siin ma olen, inimene, kes tahab ja võib!

Et Alver just selle, s. o. suurmeistri Goethe inimest ülistava laulu oma luulekogukesse esikohale aetas, kõneleb meile tema ilmavaatetest

1) Jurjevis, 1898. K. Sööt'i trükk.

lele võõraiks pärastiseski elus. Nii siis järjekult üliõpilaste rahvaharidustöö ühelt poolt aitab tõsta rahva kultuurilist tasapinda, teiselt poolt aga viib rahva ja üliõpilaskonna üksteisele lähemale, kõik see edendab maa demokratiseerimist, tõsise rahvariikliku korra loomist. Kui veel arvestada asjaolu, et demokraatia teostamine üldse suurel määral on intelliigentsi kaasabist, siis alles selgub, missugune tähtsus on rahvameelsel üliõpilaskonnal ühiskondlises elus. Sellepärast ei või alahinnata seda liikumist üliõpilaskonnas, mis pooldab rahvaga koostöötamist ja otsib teid rahvale läheneamiseks. Rahva sekka! — saagu iga üliõpilase hüüdsõnaks.

Võib olla küsitakse, milles seisaks see rahvaharidustöö? Arvestades, et üliõpilane ikkagi suurema osa aega veedab ülikoolilinnas, on arusaadav, et üliõpilase rahvaharidustööst osavõtt on rohkem juhuslikku laadi. Peasjalikult võiks see teostuda küll mitmelaadiliste kõnede ja ettekannete näol. Rahvaharidusliste loengute kaudu oleks võimalus rahvale mõndagi pakkuda, mis aitaks kaasa rahvahulkade silmaringi laiendamiseks. Peale selle oleks soovitav, et need, kellel ei puudu tahet ja mõimalusi, jõudumööda võtaks osa veel kohalise seltskonna tegevusest. Haritud seltskonna tegelestest on vähemarenenud kohtades suur puudus. Iseäranis väärib tähelepanu rahvanoorsugu, kellest on suurel määral riigi ja rahva tulevik. Rahvanoorsoo liikumine on meil seni alles noor ja korraldamata. Puudub selleks tarvilik hulk juhte ja ergutajaid. Üliõpilastele avaneb siin avar tööväld. Rahvanoori tuleb kasvatada demokraatlikus vaimus. Just noortest, kes vabad võõrast vene isevalitsuslikust mõjust, võib loota tõsiseid demokraatliku riigi kodanikke. Neid peab ainult

nõndasama tagasihoidmatalt, nagu hr. H. T. isegune ettepanek, olgu Alver teatava rahasumma eest nõus „Prometheos“ raamatust välja rebida laskma, sellest hirmust tunnustab, mis tagurluse sõpradel südamel pakitses. Ei kardetud midagi vähemat, kui et „Prometheos“ eestlastelt Jumala, kiriku, sulase vaimu ära röövida ning rahva „eksiteele“ viia võiks... Alveri ja Aavakivi ideaal oli aga, rahvale „hea ja kurjatundmise puu viljast“ paremat ette kanda, süüa anda, ei mitte patulangemise mõttes, nagu ilus muinasjutt Adamast ja Evast pajatab, vaid mõistuse, mõtte valmimise suunas.

Halastamata surm — Aavakivi juures ka juba nõrgestav haigus — sundis neid kaht noortmeest võitlusest loobuma, tööd pooleli jätma, mis nad innuga ning tõsise tungiga algasid. Et nemad tõsised rahva valgustajad olla tahtsid, seda tunnustab ka nende rahvalik avaldusviis, rahvalik keel. Ka selles olid nad eeskujulikud. Sest nad tahtsid oma rahvast ausalt teenida.

Iga aus püüe väärib lugupidamist.

Tallinnas, 1. okt. 1926.

M. Martna.

vastavas sihis kasvatama. Rahvameelne üliõpilane suudab seda kahtlemata.

Nii üldiselt üliõpilaste ülesannetest meie päevil. Lühidalt öelda, need on kohused iseenda ja oma rahva vastu. See vähemalt teoreetiliselt. Kuidas on aga tänapäev tõepoolest lugu meie üliõpilaskonnas? Kuivõrd peetakse omaks ja täidetakse neid ülesandeid? Peatume selleks lähemalt meie üliõpilaskonna tegevusel. Meie üliõpilaskond pole ühtlane. Suurem osa üliõpilasi on organiseerimata. Viimaste kohta on raske paari sõnaga midagi üldiseloostustavat öelda, nad on selleks liig mitmesugused. On hoolsasti töötavaid, kuid ka passiivsemaid. Mis puutub aga organiseeritud üliõpilaskonda, siis ei kujuta seegi ühtlast pilti. Tuleb vaadelda, organiseeritud üliõpilasi organisatsiooni kuuluvuse järele. Viimased jagunevad teatavasti tüüpidesse. Algan üliõpilasseltsidest, kui vanemast eesti üliõpilasorganisatsioon-tüübist Üliõpilasseltsid on algusest peale püsinud domineerivana tüübina eesti üliõpilasorganisatsioonide keskel. Nende mõju meie üliõpilaskonda on olnud alati tuntav. Pole huvitusetu sellepärast ka teada, kuidas avalduvad nende kasvandikud.

Igasuguse liialduseta saab tähendada, et üliõpilasseltsidesse kuuluvad üliõpilased on harilikult olnud kõige teguvõimsamad ja agaramad. Nad on alati, nii varem kui hiljemal ajal aegadel aktiivselt osa võtnud üliõpilaselu korraldusist. Ei ole seltside juures märgata ka seda eraldumispüüet rahva laiematest hulkadest, nagu see näib olevat iseloomuline korporatsioonidele. Veel rohkem, just seltsid alati on rõhutanud ühendusse jäämist rahvaga. Seltside kasvav mõju on harmooniline, pöördud niihästi isiku sisemisele, kui ka välisele arengule. Siiski peab seltside kohta tähendama seda, et varem, enne ilmasõda ja ilmasõja päevil nende teguvõim rahvuskultuurilisel alal suurem oli, kui nüüd. Nähtavasti on see tingitud osalt muutunud olukorrast. Pealegi on üldse vaimline väsimus rohkesti levinenud, nüüd pärast ilmasõda ja revolutsiooni.

Hoopis halvem on lugu teise üliõpilasorganisatsioonide tüübi — korporatsioonidega. See osa üliõpilaskonnast, mis on koondunud korporatsioonidesse, elab oma ette mõnusasti ja lõbutsedes. Tal näib olevat aega ja tahet selleks. Rahvavõõrsust ja härrasmehelikkust on korporandid oma ülespidamisega ammugi näidanud. Ei hakka seda enam näidete varal siinkohal tõestama, sest see on tehtud juba varemalt „üliõpilaslehe“ veergudel, kus korporandid toodud vastuväidetele vaatamata pole suutnud seda ümber lükata. Ega ei saagi siin midagi ümber lükata, sest tõsiolud kõnelevad juba küllaltki selget keelt. Varem ajal aegadel, enne ilmasõda ja ilmasõja päevil lugu näis olevat parem. Üliõpilasseltside ja korporatsioonide vahe oli, võib olla, rohkem väline, kuna leidis ka korporante, kes aitasid kaasa rahvuspoliitiliste ülesannete teostamiseks. Nüüd, iseseisvuse päevil, näib, et korporandid ei oma mingeid tähelepanuväärilisemaid

sihte ega huve. Igapäevane pummeldamine on nende juures harilikuks nähteks. Ainult üksikud on tegutsenud kuidagi ühel või teisel alal.

Kasvatus demokraatlikus vaimus puudub korporatsioonides täiesti. Hoopis sellevastu, kultiveeritakse just neid külgi, mis vaevalt aitavad luua demokraatlikku vaimu. Korporatsioonid kasvatavad, nagu ammuagi väidetud, mitte tõsisemaid demokraatliku riigi kodanikke, vaid käskijaid ja kamandajaid. Meelespidades, et noorusaastad, eriti üliõpilaspõlv jätab jäädava mõju isiku arengusse, siis on loomulik, et korporatsioonide kasvandikud ka tulevikus, tegut-

poratsioonide mõte toetamist rohkem määralt meie alahoidliku kodanluse poolt, missugune korporatsioonide kasvandikkudes enda järeltulijaid näeb. Kuid olgugi korporantlus vanameelse kodanluse lemmik, ei saa siiski olla rahul selle ideevaesusega ja teguvõimetusega, mis sealpool valitsemas.

Peale üliõpilasseltside ja korporatsioonide on tekkinud meil hilisemal ajal veel kolmas üliõpilasorganisatsioonide tüüp, nimelt maakondlised kogud. Viimased on alles lõplikult väljakujunemata, nii et vast vara on nende kohta midagi otsustavat öelda. Näib nagu läheneks nad omas arenemises üliõpilas-

Ühenduse Eüs. «Ühenduse» vilisflaspäev 1. nov. 1925 a.

Paremalt pahemale lugedes: Istuvad: R. Eliaser, J. Sapas, A. Krahe, A. Palvadre, A. Reeben, J. Jans, H. Marina. Põlvili: L. Tork, L. Paal, H. Kõks. Püüsi I rida: A. Reiman, K. Toomingas, J. Pelovas, K. Tägepera, R. Jaska, L. Mauer, J. Liibus, J. Ramm, H. Põru, J. Kivi, J. Sonin, H. Pärtelpoeg. Ülemine rida: J. Vaabel, M. Martinson, B. Lambert, E. Anderspuk, M. Soodla, H. Sõber, G. Abel, J. Einer, S. Raudsepp, A. Rängel, V. Jõuram, M. Püümann, O. Veeber, H. Viinapuu, P. Parmakson.

sedes omil erialul, jäävad enamasti endiselt rahva-võõrasteks, isoleeritults.

Korporatsioonid ei edenda mitte ainult eademokraatlikku vaimu, vaid nad jätavad selle juures arendamata ka isiku vaimlise külje, minnes liig kaugemale inimese välise külje lihvimisel. Nad satuvad sellega äärmusesse, samuti kui omal ajal vene üliõpilased sattusid teise äärmusesse, välisele kultuurile vähemarki tähelepanu pööramata. Kalduvused äärmusisse pole olnud tervitatavad kunagi.

Kuid olukord on juba niisugune ja vaevalt võib oodata korporatsioonide suhtes lähemas tulevikus mingisuguseid radikaalsemaid muudatusi. Tuleb ainult kahjatseda, et meie üliõpilasorganisatsioonide areng on olnud üldse võõramaiguliste korporatsioonide tekkimist ja edenemist võimaldav. Vana Balti-Saksa mõju elab vististe kaua veel meie üliõpilaskonna ühes osas. Pealegi leiab kor-

seltsidele. Kodumaakonna kultuurtöö, mis pidi olema nende iseloomustavaks jooneks, on kahjuks suurelt osalt tegemata jäänud. Tahaks küll loota, et kogud jääksid rohkem truuks oma esialgsele sihile, maakonna rahvahariduslikele tööle, mis laialatuslike rahvuskultuurilise tähtsusega.

Võttes kokku seda, mis öeldud meie praeguse üliõpilaskonna tööaladest ja sihtidest, eriti rahvaharidustöö suhtes, tundub nagu võtaks maad teatud määralt vaimline väsimus ja ükskõiksus ideoloogiliste küsimuste vastu. See hoogsus ja vaimustus, mis valitses enne iseseisvuse tulekut ja mis oli peaaegu üldine meie eesti üliõpilaskonnale, näib olevat suurelt osalt vaibunud. Elatakse enam oma ette, püüded on rohkem materialistlikud. Nagu varem tähendatud, on see osalt seletatav aegade muutmisega, kuna nüüd kadunud on vene isevalituslik surve ja rahvuslised aated laialisel määralt

leidnud teostamist. Pealegi on nähtavasti ilmasõda ja revolutsioon iseenesest väsitavalt mõjunud. Kuid see kõik ei õigusta siiski meid passiivsusele, kohustus töötada iseene ja rahva heaks jääb alati suurimaks.

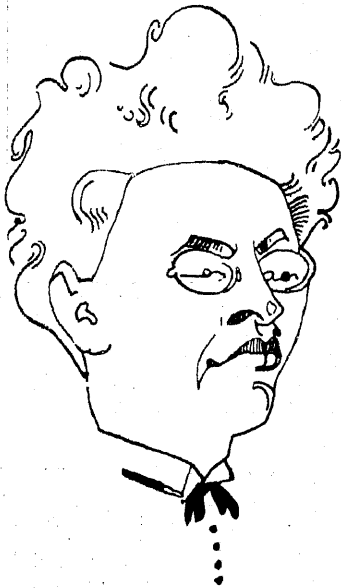
Meil kirjutatakse ja kõneldakse sagedasti haritlaste üliproduktioonist. Tõepoolest on meil, kuigi mitte praegu veel, siis lähemas tulevikus, küllalt diplomharitlasi, kuid puuduvad tihti ikkagi haritlased — töömehed, kes võiksid rahvuskultuurilist tööd juhtida ja arendada. Meie valmiv intelligents peaks tooma sesse parandust. Nimelt meie praegune üliõpilaskond, kes üles kasvanud enamjaolt juba iseseisvuse ajajärgul, peaks aitama süvendada demokratiismi. Meie riigile on antud põhiseadusega väline kuju, nüüd tuleb talle anda vastav sisugi, missuguse ülesande teostamine oleneb suurel määral just meie tulevases haritlaskonnast. Sellepärast meie otsekohene kohus ongi juba nüüd

õppida demokraatlikult mõtlema ja toimima ettevalmistudes tulevasele tegevusele. Ei tohi mitte asjata kaduma lasta minna üliõpilasaastaid. Vaja tegutseda aktiivselt, täie andumusega, selleks kohustab meid meie rahva ja riigi tulevik. Tahaksime loota, et meie üliõpilaskond tõesti areneb selles suunas, mis ka osalt praegu märgatav ja mis näitab järjest suurenevat tendentsi, väljaarvatud vast osa üliõpilaskonda, kes visalt vanadest ajastlänud seisukohtadest kinni peab. Igatahes olgu tervitatu igasugune samm selles sihis, mis näitab edemist meie üliõpilaskonna demokratiseerumises ja töövõime suurenemises. Meie üliõpilased, kui rahva ja maa tuleviku lootus, peame täitma kord neid ülesandeid, mida meilt oodatakse. Meie, kui n. n. valmiv „maa sool“ peame valvel olema rahva ja riigi saatuse eest demokraatliku vabariigi süvendamise mõttes.

A. V.

Mõttekilde radikalismist üliõpilaskonnas.

Vastukaaluks kodanlise konservatiivse ideoloogiaga üliõpilaskonna enamikule, keda hulkade

Aleksis Krahe

elukutseline president, vabaharidustegelasi, peaaegu ajakirjanik, noorsoo lemmikkõnelejad. Suurim saavutus kõnekunsti alal: Avinurme naiste nutmapanek. Sündimisest saadik radikaalne. Ideoloog. 60% melankoolne, 20% koleeriline ja 20% sangviiniline. Rp.: idee enne, siis alles teostus.

„Naeru näoke,
õre habeke,
lokis juukseke,
liikuv jalake,
ise „luuletai“.
Kes see on?

(Kõhuvaluraamatust.)

huvid ja sotsiaalne ning vaimline olukord külmaks jättis, kes lukustatud tubadest vaatasid sageli põlgusega vaimlises obskurantismis ja sotsiaalses põrgus ägava rahva päale, kes tiivustatud kitsarinnalistest isikuhüvedest hülgasid igat massisõbralikku väljaastumist, — koondusid juba detsenniaid tagasi üksikud radikaalsed üliõpilased ideoloogiliselt rahvastvõrduvale üliõpilaskonna enamikule vastupidises suunas. Nende pilgud olid kiindunud hulki, nende püüded lähtusid rahva- ja riigielu käsitavaist teoseist, nende südamesoov oli kujunenud rahva- ja riigitegelase ilmavaade, nende mõtted ja teod sihtusid ausale ühiskondlasele. Arendades ja kujundades tublit ühiskondlase eluvaadet panid nad aluse radikaalsele käärimisele eesti üliõpilaskonnas.

Radikaalne käärimine üliõpilaskonnas on olnud vana mõte: vabastuda tagasikiskuvast traditsioonest ja areneda ühiskonnale kasulik suunas eelistades aktiivset ellusuhtumist ja tõelist teadlast (Spencer) ning rahva-inimest.

Radikaalse käärimise üheks tuha all õõguvaks söeks võiks nimetada helveetslase Bark'i kirju, mis ta 1882 a. oli saatnud 15-tele Tartu üliõpilasele, et neid äratada ja õhutada pahempoolsele tegevusele eesti üliõpilaskonnas. Selleaegse prorektori käsul olla nimetatud kirjad konfiskeeritud.

Et ametlik organiseerimine selleaegses üliõpilaskonnas ja väljaspool poliitilistel põhjustel raskendatud oli, siis edendati radikaalset mõteteel, kuna hiljem näeme radikaalse mõtte eest võitlemas üksikuid üliõpilasseltsi. Viimastest võiks eriti nimetada Peeterburi Eesti üliõpilaste seltsi, kes radikaalset mõtet on propageerinud

kirjanduse kaudu, nagu näit. „Ääsi tules“. P. E. Ü. S.-ist on läbi käinud paljudki eesti radikalistid olles sääl agaralt tegevad ja saades säält impulsu ning hoo teotsemiseks, nagu näit. Peeter Treiberg j. t. P. E. Ü. S.-le seltsib ka Moskva Eesti üliõpilaste selts (M. E. Ü. S.). Siinjuures tuleks ka nimetada „Ühendust“ kui vanemat radikalismist kantud üliõpilasorg-i eesti üliõpilaskonnas. Huvitav oleks ka tähendada, et paljud eesti radikaalsed üliõpilased olid varem õppinud Riia vaimulikus seminaris, kus valitses teataval määral vabameelsem õhkkond. Ja ülikooli tulles ei jäänud ka siis Riia vaimulikud seminaristid muidugi mitte passiivseks radikaalsele liikumisele.

Radikalism meie üliõpilaskonnas on aastakümneid selja taha jätnud ja olevikku jõudnud, kuna talle abiväge radikaalsete seltside näol juurde on tulnud, nagu näit. „Veljesto“, „Ahava“.

Kuna möödunud aastal olukord võimaldas moodustada radikaalsete üliõpilasseltside rühma, mille pääorganiseerijaks oli Nig. Käbin (†) ja et Edustuse valimistele erinimekirjaga minnes 1 esitaja läbi viidi ja et teise esitaja läbiviimiseks ainult mõni hääl puudu jäi — siis laseb see järeldada, et radikalismil üliõpilaskonnas on oma kindel poolehoid. Seda enam kohustab radikaalse mõtte vanadus üliõpilaskonnas, et ta kasvaks ja edasi areneks soliidisel pinnal. Lootes, et ehk võimaldub radikaalset ideoloogiat üliõpilaskonnas lähemalt käsitada ajakirjanduses ja eribroschüüris, möödun sellest, olles arvamises, et üliõpilaskond kui rahva lootus ja mõtlevam osa veendumusele jõuab radikalismi hüvedest ja tagurluse trofääks asetab †.

Aleksis Krahe.

Mõne ilmavaate-süsteemi põhijooned.

1. Brahmanism.

28. veebr. 1924 a. „Ühenduses“ peetud J. Jans'i kõne kokkuvõte.

Inimese ilmavaade on see, mis tema elule värvi annab, tema tegudele suuna määrab. Igal inimesel, ütleb Rénan, on oma ilmavaade; ta võib olla suurepärase ehk armetu, kuid ta on olemas ja juhib inimest.

Üksiku isiku arusaamine ilmast on tingitud selle rahva ilmavaatest, kelle liige ta on. Kuid rahvad laenavad üksteiselt. Kes inimlikule vaimusuurusele tahab jõuda, peab nende seltskonda katsuma pääseda, kes on tunginud üles laiemani väljavaateni. Mõtlen sellega kõigi aegade suurte mõtlejate ideede tundmaõppimist, mis meie ajal võimalik esijoones raamatute kaudu. Isiklikku kokkupuutumist takistab ju aeg ja ruum.

Arvan, et ilmavaateliste süsteemide tundmaõppimist tuleks alata suurte religioonidega tutvumisest. Religioonid on rahvaste ilmavaated. Mitte mingisugused filosoofilised süsteemid ei ole nii sügavasti inimsoo vaimlist elu mõjutanud, kui mõned ilma-religioonid. Ma hakkaks täna peale brahmanistliku usulise filosoofiaga¹⁾.

India on ju imede maa ja kes noortest ei oleks unistanud kord teda näha. Suurem hulk meist ei näe seda muinasjuturiiki iialgi, kuid keegi ei või meid takistada tungimast India igivanasse mõtteilm. See mõtteilm on ka üks osa India imedest. Suudan teile ainult kõige

hämaramat ettekujutust anda sellest, mis leida võiksite põhjalikumal käsitlusel.

Brahmanismiga algama sunnib mind veel üks iseäraline asi. Nimelt on osa uueaja tea-

Johan Jans.

Praegune vilistlaskogu esimees.

dusmeestest arvamisel, et hindude esivanemate, brahmanismi loojate hääl kord Baltimere rannikul on kiikunud. Tõenduseks on Leedu keele sugulus Sanskriti keelega. Hindude esi-

1) Kävatsetud oli veel tutvumine Plato õpetusega, ristiusu ja islami idudega ning sotsialismiga.

isad olevat siit rännanud välja Indiasse, metsade ja soode taha osa indo-euroopa suguharusid maha jättes. See liikumine Balti mere äärest lõuna poole olevat alanud Egiptuse keskaja lõpul. Tee on läinud üle Kaukasuse. Üks osa, sküütid, on jäänud põhja poole Kaukasuse mägesid, kuna, teised edasiminejad, peatasid Kura ja Arax'i jõgede vahel. Seal on arvatav Achemeniidide legendi aasialaste häll. Peatus peab kestnud olema palju aastasadasid, mille tõenduseks on alalhoidunud mälestuste ulatus. Kõne all olevad suguharud olid siis veel kolijate ajajärgus.

Assüüro-Babiloni riigi survele pöörasid Kura-Arax'i piirkonnas peatunud suguharud ida poole üle Masenderani ja jäid 1400 ehk 1800 a. enne Kr. sündimist Iraani kiltmaale peatuma. Umbes 1100 aasta ümber lahkusid hindud teistest iraanlastes ja jätkasid teed Indiasse Afganistani (Kabuli) kitsaste kaudu. Järgmine peatus oli Pendschabis (piir Sarasvati). Gangese basseini sissetungimine sündis hiljem jällegi järeltulijate survele. Viimane edasinekumine langeb kokku Veda perioodi lõpu ja brahmanismi algusega.

Jakob Loosalu

Kristlike ühingute ägedam vastane.

Eduard Riisman

Rahvanoorsoo juht ja eesti Münchäusen Ameerikas

Kui nüüd küsite, mispärast ma filosoofiliste teeside ettekande asemel jutustan rahvapärandamisest, siis on vastus, et iga rahva usuiliste tõekspidamistes avaldub tema ajalugu. Kuidas päike rahva peale paistnud ja missugused tuuled tema üle puhunud — kõik see jätab inimeste olemisesse jälgi ja kajastub rahvaste vaimusünnitustes. Eriti võime seda kindlaks teha religioonide ajaloo abil.

Veda ajajärgu jumalusteks olid (võtame tähtsamad): Indra — taevas, taevasina ja välg, Agni — tuli, eriti ohvrituli, Surya ehk Mithra — päike, Varuna — taevavõlv, Uschas — koit, Asvins — hommiku ja õhtu hämarikud, Ronda — torm jne. Apsara ja Sarasvati olid ohvrivere jumalad, Sõma — alkohol (millega ohver üle valati), kuna Brahmaks nimetati maailmisi ohvri sõnu tulesädeme ellukutsumiseks.

Võib näha sellest, kui seotud olid hindude esivanemate usulised kujutlused loodusjõududega, milledest muiste inimeste hea käekäik olenes palju suuremal määral kui nüüd.

Ajajooksul muutus Veda Pantheon. Indra muutus peajumalaks; hiljem võistles temaga Agni, kuni nad mõlemad Brahma eest taganema pidid. Samuti erines Agnist Vischän ja Ronda (torm, uragan) muutus Šivaks, kelle kultusesse nähtavasti mõju on avaldanud Lõuna-India ürgelanikkude draviidi suguharude ja neegri tõugu rahvaste metsikud ohvrikombed. Viimased (negroidid) on Indiasse ilmunud arvatavasti Afrikast üle Madagaskari ja võib olla

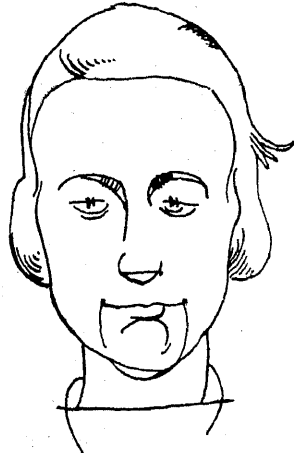

Johannes Liibus

tudengkonna ballide ja naisasjanduse eriteadlane. Praktilisemaid inimesi maakeral. Eeskujulikke materjaliste. Vihkab ideid, mis tegelikus elus seisavad savistel jalgadel. Läbi ja läbi tegelik mees. Sõbrustab ksv! Auahnusega.

„Hiu rändur,
tõpra tappur,
koera vedur,
raha norur,
ise naerukuningas.
Kes tuu om?

(Kõhuvaluraamatust.)

Alide Sorgsepp

tagasihoidlikke naisi, endiseid abipresidente. Teab palju, kuid jätab suu-
rest tarkusest pool ikka ütle mata.
Harrastab kirjandust, kõrget selts-
konda ja antiik kultuuri. Räägib vähe,
kuid noomib kooliõpetajannalikult.

„Liidi, Liidike!
Käokukkumisen,
melankoolsen tukkumisen
oled üksikult,
pole järgi tult.“

(Kõhuvaluraamatust.)

Hans Viinapuu

psühhiaater, kauaaegne president ja vanamees. Tubli ja tagasihoidlik töö-
mees. Hülgab avalikku esinemist
suure hulga ees ja vihkab igasugust
reklaami. Vahepeel vahel koritatab kul-
me. Tudengkonna sekretär Kukke
valitsuse ajal. Kirjutab igaihele ret-
septi: teostus enne, siis alles idee.

„Lokis juuks ja kübar peas,
vana mees, kuid noores eas.

„Ühenduse“ Saalomon,
Mõista, mõista kes see on?

(Kõhuvaluraamatust.)

vahepeel kadunud saarte. Igatahes on brahmanism kultusena ja religioosena filosoofiana paljude aastatuhandete ja paljude rahvaste mõttetöö vili.

Eelbrahmanismi või Veda ajajärgu õpetus on alles hoidunud nõndanimetatud Veda raamatutes, mida on neli. Kõige vanem on Righ-Veda, sisaldab Veda liturgijat. Sava ja Jadschu Vedad sisaldavad usulisi hümnid, kuna kõige noorem, Atharva-Veda, ei ole midagi muud kui maagia õpperaamat. Hiljem on Veda raamatute kohta kommentaarid kirjutatud — Upanischaadid —, mida ka peetakse usukirjandeks. Kõige vanem viimastest on tekkinud VII—VI aastajal e. Kr. s.

Veda raamatute sisu on väga udune, nagu seda on harilikult varajase ajajärgu vaimusünteesid. Kuid selle põhjuseks on peale muu vist ka preesterliku saladuse hoidmise püüet. Üldse on Veda enam usukommite kui dogmade kogu. Kuid brahmanistliku ajajärgu

kosmogoonilised kujutlused on juba Righ-Vedas algidus olemas. Toome näituse.

„Alguses ei olnud ei olemist ega mitteolemist. Ei olnud atmosfääri ega taevast tema üle. Mis on, mis liigub? Missugusel sihil? Kelle kaitse all? Ei olnud siis surma ega surematust. Päike ei olnud lahutatud ööst. Ainult Üks hingas, ilma et tema hingeõhk oleks olnud midagi temast eraldatud. Peale tema enese ei olnud midagi. Kuid siis tekkis Tema esimest korda igatsus. See oli vaimu algidu... Olemise niidi on targad üles leidnud mitteolemises... Kes teab, kust on tulnud see, mis loodud on? Ja kas ei ole jumalad mitte hiljem sündinud, kui oli loomine? Kas on loodasjad loodud või mitteloodud? See, kelle silm valvab looduse üle kõrgeist taevast, teab seda üksi, — ja kas teab temagi seda.“

„Tema, kes annab elu, jõu, kelle käsku jumalad austavad, kelle vari on surematust, kelle vari on surm, kes on see jumal, keda meie austame ohvrite läbi?“

VIII. aastasajal enne Kr. jõudsid brahminid üheainsa ja universaalse olevuse mõisteni, kes puhkab, kes on õnnelik ja liikumata, selle muutuva ja täis viletsust ilma taga. See kosmiline vaim — Poramatman — on igas isiklises olemises — Atman —; mõlemad on sarnased, ühinevad isiklise olemise kadumise korral. Jean Lahore võtab selle brahmanistliku pantheismi kokku järgmistes lausetes:

„Ainus olemine (olevus), esimene, kõige ülem olemine on iga asja ligidal ja igast asjast kaugel. Ta täidab kõike maailma ja ulatub lõpmatuseni, sellestki kaugemale. Inimene, kes oskab kõigis olevustes näha seda ülemat vaimu ja kõiki olevusi selles ülemas vaimus, ei või sellest äratundmisest saadik põlata mingit asja. Inimene, kes on aru saanud, et ei ole olemas ühtki asja väljaspool seda Ainsat Olemist ja tunneb nende ühtlust Temaga, missugune kahtlus ja valu võib teda veel tabada? Olevused ilmuvad temale muutmata niisugustena, nagu nad on olnud igavesest ajast: ikka enese sarnased... Muistne Olemine, meeltega mõistmata, tundmatusse vajunud, varjusesse peidetud, põhjatuses asuv — Poram-Atman — on üks, kõigi olevuste (lood. asjade) südames, kuid teda ei puutu selle ilma kannatused, sest ta on, kuigi olevustes, nendest ometi eraldatud. On olemas igavene Mõtteleja, kuid tema mõtted ei ole igavesed. Üksi tarkadele, kes temasse süvenevad oma enese hinges (Atman), kuulub igavene rahu. Terve ilm, kõik, mis on, läheb Temast välja ja väriseb tema hingeõhus. Temale liginevad need, kes ütlevad ainsa sõna: „Tema on“.

Kõigi India mõtteteaduse koolide lõppsiht on lunastus, lahtisaamine valurikkast isiklisest olemisest, tagasi pöördumine Ilmavaimu õnneliku liikumatusse. Missugusel põhjusel elavad olevused ilma on tekkinud, seda ei saavat inimene seletada. Meeltega mõisteta ilm on Ilmavaimu (Poramatman) ajaline mõte ehk koguni tema (Brahma) unenägu. Kuid siiski peavad elavad olevused vaeva nägema, et lunastust saada. Kuigi brahmanism kõik loodasjad ühe ainsa universaal olemise osadeks tunnistas, siiski jaotati nad tegelikult liikidesse nende ligiduse järele lunastamise seisukorrale. Hingede rändamise õpetuses oli siis lunastuse tee kindlaks määratud. Kes süüdlasem, kelle teod halvad olid, need pidid alamatesse olevustesse asuma, kust nad aegade jooksul jälle parematesse võisid pääseda. Lunastuse eeltingimus oli tahe lahti saada maistest soovidest, mis inimest selle kaduva olemise külge seovad. Kes enesest võitu on saanud, kes midagi enam ei soovi, see on küps tagasiminekuks Igavesse Olemisse. Ta on, nagu buddhistid ütlevad, nirvanasse jõudnud. Nirvana ei tähenda Buddha õpetuses ärakadumist, isikliku olemise lõppu, vaid seda seisukorda, milles inimene on vabama olemise sundusest.

Hingede rändamise õpetus lunastuse saavutamise otstarbel oli aluseks, et Manu seaduse raamatud, sellest hoolimata, et kõik olevused brahmanistlike usuvaadete järele Igavesest Olemisest tulnud olid ja õige tarkuse omanik kedagi põlata ei tohtinud, India elanikud kastidesse jaotatud, alamateks ja ülemateks seisusteks teatud järjekorras, missugune jaotus tänini

Juhendua ajaraamatust.

Ja needsinatsed olid Akadeemia rahva suguharud, kes elasid Matroflumino kallastel:

Eyskia, Juhendua, Veljela, Nayskia, Ilmara, Kirgla, Reemula ja teised kes nime pärast on üles kirjutatud ja tulid ning löid omad telgid ja hooned valvamiseks nelja tuule poole.

Kõik need suguharud arvati üles Akadeemia rahva isa Klopeelia päivil.

Ja vanem suguharudest oli Eyskia, kellest saanud palju suuri mehi Akadeemia rahva rõõmuks ja sündind uusi suguharusid Matroflumino kallastel.

Ja järgmine oma vanuse järele oli Juhendua, ja ta elas Lillela nõlvakul.

Ja needsinatsed olid Juhendua tütreid ning pojad, kes temale sündind Lillela nõlvakul: Gustav, Josephine, Jakob, Leida, Aliide, Leena, Hans, Villem, Paul, Eduard, Alma, Juhan, Hans, Rudolf, Johannes ja teine Johannes, keda hüüti vilepuhujaks, ning teised, kelle teod, vähemad.

Ja need olid Juhendua noorpõlve lapsed. Aga Juhendua vanemate nimed olid nõnda:

Artur, Karl, Rein, Jüri, Rudolf, Juhan, Hans, Juhan, Juhan, Juhan, Rein, Mait, Anton, August, Jaan, Hans, Hans,

Karl ja teised kes veiksemad oma kasvu poolest, et nende teod pole tõusnud kõrgele mitte.

Ja Juhendua suguharu elas Lillela nõlvakul ning tema päävanemaks oli Hans, keda hüüti Sasipääks tema pikkade juuste järele, mis olid suures korratuses. Ja Hans tegi palju kõnelemise tööd, ja oli ametis rahva valgustamisega; ja ta tegi kõnesid oma suu läbi suurasjust, ja looduse imedest, ja rebase kakkudest; ja tegi halbu sõnu naistest oma suu läbi palju kordi, ja naised olid ta meelest läilad väga.

Ja Hans valitses kaua Juhenduat; ja kui tema aeg otsa sai, otsis Juhendua raske meelega järeltulijat, ja seda leida oli väga raske.

Ja järgmine päävanem oli August, keda kutsuti vaikijaks tema suure vaikimise töö pärast.

Ja August oli mees kelle mõistuses oli suur tarkus, ja oma kinnise loomuse pärast olid tema jutuajamised ainult targematega meeste hulgast, kes olid targad oma soo järele.

Aga tema valitsemise aeg oli õnnetu ja palju pahandust ning tüli sündis Juhendua suguharu hulgas neil päivil.

Taas oli säädnud Juhendua ühe mehe, nimega Rudolf, keda hüüti soolapuhujaks, kasvatama omi tütreid ning poegi. Ja Rudolf, keda kutsuti soolapuhujaks, sest et ta arstis inimesi soola pääle puhumisega, oli kamandaja loomusega ning käratseva südamega, ehkki tema sisikonnas oli saladu-

on püsinud, kuigi brahmanism ise langenud ja lugemata sektideks lagunenu on, millega hindud monoteistlike põhimõtte juurest mitme jumala austamisele tagasi on pöörnud. Manu seaduseraamatud on küll vanemad, kui brahmanistlikud pühad kirjad. Vanemates Veda raamatutes hingederändamise õpetust ei leidu, uuemates on ainult jäljed. Niiviisi leiame, et kujunenud ühiskondlikud vahekorrad usufilosoofiliste vaadete mõjul Indias muutunud ei ole, nagu ei muutunud nad ka ristiusu maades.

Brahmanism jagunes oma hilisemal arenemisjärgul viide peavoolu või kooli, milledest üks on buddhism. Nende üksikasjalisem käsitamine on täna võimata. Buddhistlike filosoofia isearaliskuse osaks on tema õpetus Karma. Karma ei ole hing — hinge buddhistid ei tunnista, vaid inimese tegude läbi tingitud individuaalse olemise sunni seisukord.

Buddhismi praegune kodumaa ei ole India, vaid Tiibet ja Hiina ning Jaapan. Tiibet on teadupärast Buddha ülemvaimuliku Dalai Lama asukoht.

Buddhismiga katsus võistelda Vedanta voolu looja Sankara Ascharya. Vedanta on brahmanistlike filosoofia ülim saavutus, sisuliselt sarnane Spinoza õpetusele.

On tõepoolest olemas ainult üks — Brahma. Nähtuste paljuse kutsus esile loova jumaluse naisprintsipi Maja, jumalik illusioon või pettekujutelm. Meeltega tajutav ilm ei ole niiviisi reaalne, vaid reaalne on ainult Brahma. Majat personifitseeritakse ilusana naisena, kes kannab oma loori voltides kõigi loodud olevuste kujutlusi.

Selle kosmilise kontseptsiooniga on huvitav kõrvutada Plato ideede õpetust. Kuna brahmanism individuaalset olemist reaalseks ei pea, tunnistab Greeka filosoof hingede olemasolu juba enne ilma sündimist täiuslikkude idude kujul, kes omale vastavaid vorme otsivad kehastuseks. Plato uskus ka hingede rändamist. Tema õpilane Aristoteles, selle vastu, eitas seda.

Vedanta oli aristokraatiline vool ja kahtles naiste ja orjade lunastamisvõimaluses.

Väärrib veel nimetamist kolmas brahmanistlike filosoofia kool Sankhya (asutaja Kapila). See on ateistlik õpetus ja läbi imbutatud lootusetu pessimismist. Tema on Schopenhaueri filosoofiasse suurt mõju avaldanud¹⁾ Sankhya õpetuse järele ei lähe hing vabanedes mitte jumaluse juure, keda ei ole olemas, vaid vajub teadvusetusse. Ainult unenägudeta uni ja varjusurma seisukorrad on kannatusest vabad. Kastisid Sankhya ei tunnustanud.

Ma arvan, et ma oma ettekannet võin kõige paremini lõpetada mitte abstrakt dogmaatiliste teeside kokkuvõttega, vaid plastiliste kujutusega India mõtteilmast. Ma kannan teile sellepärast ette Marriet Straub'i järele luulekujutelmil peronifitseeritud Brahmast.

1) Schopenhauer oskas teadupärast täielikult Sankskriti ja vist ka mõnda teist muinas-India keelt ja võis India mõtteteadusega tutvuneda alghallikate kaudu. Buddhismi pühad raamatud on kirjutatud Päli keeles.

ses suuri hädusi. Ja ta ei annud Juhendua lastele hääd õpetust ning need ei kuulunud tema suu sõnu mitte; seepärast tõusid pahandused Rudolphi läbi suguharu hulgas. Aga Johannes, keda hüüti vilepuhujaks, sest et ta oma vilepuhumise tööga suguharu söömise juures lõbustas, oli pakilise ning pakitseva südamega mees ja tema mõtted olid Rudolphi vastu.

Ja Johannes tegi palju pilkamist Rudolphi vastu oma suu läbi, ja ta naeris teda oma kirjade sees väga; seepärast leekis Rudolphi viha Johannese vastu, ning ta võttis teda anda kohtu kätte, ja nõudis valju karistust Johannesele tegude eest, mis ei olnud tema meelepärast mitte.

Ja ta tuli kohtukotta ja tegi valju häälega kaebamist Johannese pääle. Ja kui Johannes ei tunnistanud end süüdi olevat, pidasid kohtumehed kaua nõu ja mõistsid kohut Juhendua sääduste järele. Ja nad mõlemad leiti olevat süüdi Juhendua sääduste rikkumises; seepärast langes mõlemate pääle karistus ja nad võtsid kanda seda kibedusega ühesugusel määral.

Aga sest ajast algas käärimine Juhendua suguharu hulgas, et pidi tulema suuremaid asju.

Ja peavanem August istus sügava tõsidusega ning kannatus oli tema mõtetes sel ajal rängasti.

Aga kui tuli päev, et Juhendua lapsi pidi kuulutatama täisealiks, tõusid mõningad mehed ja kõnelesid Josephine ja Juhani, keda hüütakse ilusuks tema ilusate suu sõnade järele, vastu, ega soovind nende täisealiseks kuulutamist mitte, sest nad olid hirmul nende tegude pärast.

Kaks poolt olid siis, kes võitlesid sõnadega üksteise vastu: need kes olid oma meelega Josephine ja Juhani vastu, kes olid kaubasoost sündimise järele, ja need kelle sees oli Juhendua isade vaim.

Ja Johannes, keda kutsuti vilepuhujaks, ei sallind kangesti neid, kes olid kaubasoost sündimise järele ja ta võttis käia nende pääle kangesti, ja ta sees oli Juhendua esivanemate meel.

Aga et tüli oli tõusnud Juhendua laste täisealiseks kuulutamise pärast, siis võtsid paljud, kelle sees oli Juhendua esivanemate vaim, olla ühel meelel nende vastu, kes olid kaubasoost sündimise järele. Ja kangemad olid esimeste hulgas Jakob ning Juhan, ja nende hulk oli suurem nendest, kes olid kaubasoost sündimise järele.

Ja need, kes olid kaubasoost sündimise järele, olid täis mõirgavat viha, ja nad võtsid nõuks saada lahti vastastest, ja nad tahtsid teha lõpu Juhendua vaimule, sest nende sees ep olnud Juhendua esivanemate vaimu mitte. Ja peavanem ning teised suured mehed olid nende hulgas, ja

Brahma.

Brahma, jumalate jumal, näeb und ja tema unenägede ilmad tekivad ja kaovad.

Vägevad on Brahma unenäod, võitlus, rõõm ja valu mässavad tema unenägede ilmas. Mõnikord naeratab Brahma unes ja tema unenäo varjud hõiskavad, ja sätendav, hiilgav valgus täidab tema loova fantaasia kaduvaid kujusid. Ja Brahma kõrvu tungib hõiskehüte: „Tänu ja kiitus sulle Brahma õnne ja rahu eest, mis sa meile oled kinkinud!“ Ja natukeseks ajaks jumalate ajamõõdu järele kaob unenägu ja Brahma katsub seletada hüüdu, mis tema kõrvu tunginud. Mis mõtlevad minu unenäo kujud kui nad mulle „õnne ja tänu“ hüüavad?

Kuid unenägu on kadunud ja ilmasid ei ole enam ja ükski hüüd ei sega Brahma rahu. Ning Brahma, jumalate jumal, vajub jälle tagasi oma igavesse vaikusesse ja jälle tekivad ilmad ja kaovad.

Ja jälle, sekundi aja pärast jumalate ajamõõdu järele, eksitab teda hüüd: „Aita, Brahma, päästa neid võitlusest, hädast ja kannatusest!“ Omas rahus puudutatud, katsub Brahma ära arvata, mis see tungiv hüüd peab tähendama. Ja aastamiljoneid, nagu Brahma unenägede varjud aega mõõdavad, lähevad mööda. Ikka kergemaks läheb Brahma uni, ikka selgemalt näeb ta oma loova unenäos kujusid, nad käivad temale pääle, Brahma tunneb oma fantaasia vaba mängu takistatud olema, iseseisva elu näib tema unenägede kujudest välja minevat.

Brahma tõstab käe üles, et unenägu, mis teda vägivallaga ähvardab, olematusse tagasi heita: kuid kujud ei kao! Segased hüüded mille mõtet tema ära arvata ei saa, tungivad temasse. Brahma hoigab unes. Kuid veel valjumalt läbitungivamalt kõlavad hüüded, pildid täis piina ja meeheitmist kerkivad tema ette ja ta ei saa lahti oma unenäost.

Üks hääl kostab hütetest üle, hääl, mille mõttest Brahma aru saab. Sinu jumalik võim on meid elusse kutsunud, igavesti elab, mis jumal unenäos näinud. Sinu unenägu on elu sünnitanud, sinu vägi elab meis, igavene igatus on meid sünnitanud, meie elame, niikaua kui igatus meis elab. Sinu unenäost vabenenud elame meie, igavene Brahma.

Kuid siis ärkab Brahma üles ja vaatab selge silmaga igavesse valgusesse — tema ümber on igavene vaikus ja kuidas ta ka ei kuulata, mingi hääl ei tungi tema kõrvu. Ja siis heidab Brahma naeratades jälle maha, et näha üksi unesid.

Vulkaan.

Katkend.
(Allegooria).

Oled vulkaan, mis süngel sügisööl rahutult loobib oma südameverd kiirgavate pärlmutertähtede poole. Oled saladuslik lõunala vulkaan põhjala kasestet soode ja männistet rabade, külatäna-

nende mõttes oli kohtuga panna ränk karistus vastase pääle, sest kohus oli vende meelevald vaimuses. Ja nad säädsid salajaid võrkusid, ja murdsid puruks ning teotasid Juhendua kirjatähte ja sääduse raamatuid; aga need, kelle sees oli Juhendua vaim ei eksind salajatesse võrkudesse ning nad ei võtnud minna kohtukotta, kus pidi peetama kohut kõigi akadeemia rahvaste hirvitamiseks ja suguharu sääduste teotamiseks.

Siis need, kes olid kauba soost sündimise järele, kiristasid hambaid omas sinises vihas, ja nende näod olid valged kui lubi, ja nende sees olid uued kavaluse mõtted, ja nad õppisid parema ning pahema käega laskma nooli vastaste pääle. Ja nad tulid kokku Lillela nõlvakule; aga nende vastaseid ei olnud nende hulgas mitte.

Siis pandi lukku kodade ukсед ning aknad ja nad hüüdsid omi suudega nõnda: Välja, välja! esivanemate vaim! Võtkem heita eemale kõik, kes julgevad kõnelda meie kaubasoost sünni ning tegude vastu! Ole ülistatud lopsakas kukkur ja kiidet kaubasoost vaim, mis hoiab meid koos lootustäratava looduse lastena. Tehkem au Kõmula kärakonna vürstidele, kutsudes neid lõbutsema meie suguharu pidupäevadele. Teenigem üksmeeles kaubasoost au nimel ja aatelse Juhani pärast kärakonna vaimu ülima tõena! Lukustagem Juhendua vaimu eest ukсед! Ja nad läksid

Lillelast ning nende näod olid valged kui lubi. Ja Juhendua kodade ukсед lukustati, et need, kellel Juhendua vaim ei pidanud pääsema sinna sisse; aga ühe mehe, kelle nimi oli Nikolai ja kes oli jooksik, panid nad valvama, ja andsid talle valgest puust malaka.

Ja arvasid nüüd need, kes olid kaubasoost sündimise järele, et nad on saanud võidu ja nad pidasid end Juhendua peremeesteks päriselt. Aga Juhendua pojad ja tütreid, kes olid aetud minema vägivalla tööga, rändasid Kloostri mäele ja mõtlesid pidada võitlust nendega, kes olid kaubasoost sündimise järele, ja nad pidasid end Juhendua lasteks kindlasti. Ja kaks nende hulgast, Juhan ja Johannes, kes oli kõige noorem Johannestest, läksid ja tundsid enestel olevat õiguse Lillela kodade üle. Aga kui need, kes olid kaubasoost sündimise järele, said kuulda Juhani ja Johannese käimisest Lillelas, tõusis nende seas viha ning nad võtsid pöördma maa Ülemvalitseja kohtu poole; ja nad kaebasid maa Ülemvalitseja kohtu ees Juhani ning Johannese pääle, mis tegu pole enne sündind Akadeemia rahva hulgas.

Aga see oli hirmus häbi neile, kes olid kaubasoost sündimise järele, et nad olid pöörand Ülemvalitseja kohtu poole ja kui kohtupäev tuli, ei tihanud nemad tulla ja kaevata pääle. Ja kohtumehed ei leidnud olevat süüdi Juhendua poegi ja neil ep olnud miskit panna neile süüks.

vate ja põllulahmakate, lumeräitsakate ja jäälobjakate keskel. Oled saladuslik vulkaan Islandil, mis üleni jäätet, lumestet paiskab spontaanselt kaheteistkümnendal sügisöö tunnil oma aortist kuuma verd. Oled saladuslik vulkaan-küngas põhjala kulusel karjamaal, kus rahulikult liigub ja sööb loomakari ja karjane hõiskab: haliluu, haliluu . . .

Nad ei tea, et oled vulkaan.

— — — — —
 Joana üles, sulalavaat ujutades elab vulkaan. Nagu õudne madu loogeldab põlev südameveri öös. Kui palgat öö illuminaator pillub ta õhe rakette. On õudne ja meelus, on jube ja veetlev vulkaan-öö. Siis senised kangelased kääbusteks saavad ja senised kääbused kangelasteks. Siis sõprus verivaenlasi ühendab, sest elu ja surm on ühine neil. Siis seltskondlane ja üksiklane kaelustavad teineteist. Ja pageb see, kes seni istund troonil, ja hukub see, kes olnud vali, karm. Talunik pageb jättes oma talu, miljardäär kihutab au-

Aga Juhendua pojad ning tütreid nõudsid, et neile pidi saama avatud Lillela värvad taas. Seepärast rändasid mõned Juhendua poegadest Kloostrimäelt Akadeemia isade juure, kes olid oma valitsusega kõigi suguharude üle, ja Akadeemia isad pidid rääkima õigust, et pidi saama naeruks ülekohus, mis tehtud Juhendua lastele nende poolt, kes olid kaubasoost sündimise järele ja valitsemas vägivallega Lillela nõlvakul, kes tegid lahkete nägu Akadeemia isade ees ning püüdsid meelitusete abil enestele õigust.

Aga isade tarkus ei lasknud end kavala kõnedega ärameelitada ja need kelle sees oli Juhendua esivanemate vaim said õiguse osaliseks, sest õigus oli nende pool. Ja Lillela uksed pidid neile avatama taas, ja nad pidid olema täie au sees omas õiges kodus.

Ja oli nüüd süngene nende meel, kes kaubasoost sündimise järele, sest Akadeemia rahvas võttis naeruks nende tegusid ja kõikide pilkamised olid nende üle.

Aga et neil väga häbi oli ja et nad tundsid end suures alanduses, püüdsid nemad Juhendua suguharu hulgast lahkuda, ja nad tahtsid saada ise suguharuks oma ette.

Ja nad kutsusid kirjatähe läbi Juhendua vanemaid, ja nad palusid enestele päävarju ning pisut koja riistu, sest nende sees oli tahtmine saada uueks suguharuks.

Aga et nende palved härdad olid ja Juhendua lapsed olid leidnud enestele uue asupaiga Kloostrimäel, heldusid Juhendua vanemate südamed, ja nad jätsid neile Lillela ning mõned riistad Lillela kodadesse.

Ja tõusid nüüd kaks suguharu: Kloostrimäele Juhendua ja Reemula Lillela nõlvakule.

toga, tööline jääb rahulikult paigale. Siis Rõõmu muusa palgeilt veervad pisar-pärlid ja Kurbust ehib elurõõm. Vulkaan-moment — vulkaan-öö

Hirmus on saatusest olla vulkaan. Oled saladuslik erak-vulkaan. Oled vulkaan, mis kõrvetab ümbrust, ta kihama paneb, mis noorendab rauga ja vallandab köidetud võllast. Oled vulkaan: kord üles, siis alla.

Oled vulkaan. Oled vulkaan, mis kärsituna lõvina valla on pääsend kui raatus on löönd kaksteist. Kui oled vulkaan, siis oled kui tiiger, kes metsikult purustab saagi; siis oled kui hüääne, kes laibad kõik hauast välja kraabib, kel surres süda polnud puhas; siis oled kui metslane, kes Euroopa tõusiku skalpeerib ja tulel ära küpsetab

Kas õnn või õnnetus — oled vulkaan. Miks ei võiks sa olla udutsev pisarduv purskaev praateris või kukkudes vahutav Imatra? Miks ei võiks sa olla rahulik jumaldet Riviera piinia või värisev hõbetet pappel Ukrainas stepisel pinnal? Miks ei võiks sa olla vaikne kalatiik või tasasel heinamaal nirisev ojake? Miks pead olema taevast igatsev vulkaan? — — — — Ei. Kel on antud olla purskaev praateris või Imatra — see olgu. Ei. Kel on antud olla Riviera piinia või pappel Ukraina stepisel pinnal — see olgu. Ei. Kel on antud olla vaikne kalatiik või heinamaal nirisev ojake — see olgu. Ei. Kel on antud olla vulkaan — see olgu vulkaan.

Vaata vulkaani! Rõhutu hommikusel hämaruses, koormatu päevases askelduses, vaevatu õhtuses sumeduses — silma vulkaani! Miks ootad veel sa? Miks eluaeg kanda ülekohut? Miks eluaeg olla lukustet? Miks eluaeg uinuda maa-all? Eks süütust vulkaanist kord voola ka laava? Miks viivitad veel? Las pursata põlev südameveri taeva jumalalle näkku tuliseid verepiisku! Las niriseda vihast kantud veri jumala riinetele! Las paisata vulkaani süda jumalalle rüppe!

Oled vulkaan ja tead, et kustud pea. Las sured! Ei sinul, ei teistel sest kahju. Las sured! las fühjendud verest, mis piiskub sügisööl tähtede poole, sest mõtted ei sure ja pungad veel puhkevad pääle sinu ja primula veris õitseb endiselt ja ohakad kasvavad.

Inimene, ruffa, vaata!

Näe: sää! pillub ta öhe oma südamevere. Prosektorina valgustab ta taeva. Kui vikerkaar on loorberpürg näha taevast, mis haarab kogu firmamendi. Ja suitsu ja laava seest õudses sügisöös loogeldab põlev vulkaan-madu loorberpärja poole ja lohistab sellesse verised tähed. Kahvatand vahase nägemiga kivisöe kaevurille hapnikku, vangla hämaraisse kongesse päevavalgust, vaimuvalgust valitsevatest neetuile, vallandust kinnineeditud Prometeustele

Aleksis Krahe.

Läti kaasvõitlejate Tartut külalastamise puhul.

9. ja 10. oktoobril k. a. külastas grupp läti üliõpilasi, üliõpilasseltside „Zemgalija“ ja „Klantsi“ liikmed Tartut. Läti külalised siin olles tutvunesid meie Ülikooli tähtsamate asutustega ja linnaga.

Kuna nimetatud üliõpilasseltsid kuuluvad Läti radikaalsete hulka, siis ei jätnud nende liikmed siin viibides kasutamata ka võimalust tutvuneda meie vastavate organisatsioonidega. Nii muuseas külastasidki nad samal ajal üliõpilasseltsi „Veljesto“ ja „Ühendus“t. Mõlemal nimetatud organisatsioonil on olnud juba varem kokkupuuteid mainitud läti üliõpilaskorraldustega. Viimane külaskäik andis veelgi tõukeid vastastikkusele lähenemisele. Vaatamata lühiajalisele koosviibimisele, sõlmiti uusi sidemeid ja tutvusi.

Tahaksime loota, et see külaskäik ei jää viimaseks, vaid sellele uuele tegelikule lähene-miskatsele järgneksid pea teised. Neid esialgseid suhteid, mis sõlmitud, tuleb aegajalt süvendada. Nagu minevikuski on Läti ja Eesti radikaalsetel üliõpilastel mõndagi ühist olnud, on

neil enamvähem samasuunalised ülesanded ka olevikus. Need on: kaitsta ja levitada demokraatliisi ideid meie kodumail. Selles demokraatliisi pooldamises seisabki lüli, mis meid rohkem ühendab, kui kõik muu. Oleme vabad pehkinud traditsioonidest, taotleme avaramaid ja õilesemaid eluvorme. Usume neid realiseeruvat tõsise demokraatia teostamises.

Radikalist.

Paralleelid.

„Üliõpilaskorralduse“ Nr. 1 — 1926 a. kirjutab keegi „Ugallensis“ eesti üliõpilaste värvide kandmise üle järgmist:

„Vanemas minevikus vaadati ülevalt alla, äärmiselt halvaks panevalt sakslaste poolt iga eestlase peale, kes enast — olgu üliõpilaskorralduse ehk vilistlase põlv — rahvapo-jana tundis ja tunda tahtis. Sakslased — need isandad, meie — matsid! Kardan, et praegune põlv ei oska end küllalt elavalt mõttes sellesse valusasse õhkkonda asetada, mis siis oli. — Aga nende aegade kibedast äratundmisest ongi peaaegu alikult pärit see sisemine soov: end maksa panna ka välise märgi najal — ühesugusena teiste keskel! Värvimüts meil — mitte ilutsemise märgiks, vaid väliseks tundemärgiks: loeme endid samasugusteks hariduse jüngeriteks ja akadeemia kodanikkudeks kui teie (s. o. sakslased). Mitte sammugi madalamal! Tahame oma rahvuslikke paleusi teostada, oma rahvusest lugu pidada, — mitte vähema armastusega kui teie!“

Sõnast kinni hakates, peame ära märkima, et eesti korporandid „rahvuslisi paleusi teostavad“, „oma rahvusest lugu peavad“ sellesama rahva orjastajate märki enesele külge pannes! Meie arvates saab niiviisi küll üksik korporant näida „saksemana“ kui ta on, kuid parunliste värvide kandmine töö- ja talupojarahva tütarde ja poegade poolt on ikkagi rahvusliku pinnapealsuse tundemärk. Kas siis peale parunlike värvi kombinatsiooni ja üldse parunlike peakatte midagi enam leida võimalik ei ole, mis eesti üliõpilasel kanda sünniks? Saksa välimuse harrastamine on tõendus, et ka seesmiselt eesti värvitudeng saksa- ja eriti parunlist laadi on. Meie korporandid, ütleme otsko-heselt, esitavad kadakasakslust. See on nende karakteristika.

Sügavad, rahvaste tundeid ja vaimu rikastavad liikumised on käinud hoopis teist teel. Gautama Buddha oli tõsine vürst, ütles enast oma suuruselt lahti, läks alla rahva juurde ja tema järelkäijad võtsid enestele väliseks tunnuseks vana, väärtusetu kollase puuvillase riide, mille nad seeläbi lõpulikult väärtusetuks tegid, et tükkideks rebisid ja siis jälle riideks kokku õmblesid.

Kristlased võtsid enestele ühtekuuluvuse märgiks selle-aegse võlla — risti.

Nii võivad teha need, kellel ilmale midagi ütelda, kes enast oma seesmise suuruse abil maksa panevad. Kellel midagi ütelda ei ole, sellel jääb muidugi ainult üle rätsepi appi võtta ja tantsumeistril kummardusi õpetada lasta.

T.

Vastutav ja päätoimetaja: V. Adams. Toimetuse sekretäär: E. Raudsepp. Liikmed: K. Kesä, E. Treufeldt. Väljaandja: Tartu Üliõpilaskorralduse Edustus.

HIND 50 MK.